

Тема 1. Адміністративно-правове регулювання у сферах безпеки і охорони державного кордону

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Загальна характеристика основ національної безпеки України
2. Організація державного управління у сфері безпеки
3. Державний кордон та його захист і охорона

Питання 1. Загальна характеристика основ національної безпеки України

Національна безпека України - захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

Національна безпека є складним, багатограним явищем, яке включає в себе державну, економічну, екологічну, громадську, інформаційну, оборонну та інші види безпеки.

Основними напрямками державної політики щодо національної безпеки України є:

- у політичній сфері — утворення механізму захисту прав громадян, попередження та усунення намагань втручання у внутрішні справи України; адаптація законодавства України до законодавства ЄС;
- у соціальній сфері — створення ефективної системи соціального захисту людини, охорони та відновлення її фізичного і духовного здоров'я, ліквідації алкоголізму, наркоманії, інших негативних явищ, застосування своєчасних заходів щодо протидії кризовим демографічним процесам;
- у сфері державної безпеки та у воєнній сфері — реформування правоохоронної системи з метою підвищення ефективності її діяльності, посилення контролю за станом озброєнь і захищеністю військових об'єктів; активізація робіт з утилізації зброї;
- в економічній сфері — забезпечення умов для сталого економічного зростання, вдосконалення антимонопольної політики, подолання «тінізації» економіки через реформування податкової системи, контроль за експортно-імпортною діяльністю;
- у науково-технологічній сфері — застосування комплексних заходів щодо захисту та розвитку навколишнього природного середовища, контроль за його станом;
- в інформаційній сфері — застосування комплексних заходів щодо захисту інформаційного простору, забезпечення інформаційного суверенітету України, активне залучення засобів масової інформації до боротьби з корупцією.

Забезпечення безпеки досягається комплексом заходів економічного, політичного, організаційно-правового та іншого характеру, адекватного загрозам життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави.

Основним суб'єктом забезпечення безпеки виступає держава, що здійснює функції в цій сфері через органи законодавчої, виконавчої та судової влади. Держава не лише забезпечує безпеку кожного громадянина на території країни, а й гарантує захист громадянам України, що перебувають за її межами.

Суб'єкти забезпечення безпеки, створюючи систему безпеки і будучи її взаємозалежними елементами, діють на основі суворого розмежування повноважень.

Основними функціями системи безпеки є: створення нормативно- правової бази, необхідної для ефективного функціонування системи національної безпеки; виявлення і прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз життєво важливим інтересам об'єктів безпеки, здійснення комплексу оперативних і довгострокових заходів для запобігання їм і їх нейтралізації; створення і підтримка в готовності сил і засобів забезпечення безпеки; керування силами і засобами забезпечення безпеки в повсякденних умовах і під час надзвичайних ситуацій; здійснення системи заходів для відновлення нормального функціонування об'єктів безпеки в регіонах, що постраждали в результаті виникнення

надзвичайної ситуації; участь у заходах щодо забезпечення безпеки за межами України відповідно до міжнародних договорів і угод, укладених або визнаних Україною; систематичне спостереження за станом і проявами міжнародного та інших видів тероризму.

Питання 2. Організація державного управління у сфері безпеки

В організації державного управління у сфері безпеки ключову роль відіграють кілька суб'єктів.

Президент України як глава держави:

- визначає основні напрями забезпечення внутрішньої і зовнішньої безпеки держави;
- здійснює загальне керівництво державними органами забезпечення безпеки;
- контролює і координує діяльність цих органів;
- формує й очолює Раду національної безпеки та оборони України;
- у межах компетенції, визначеної законом, приймає оперативні рішення щодо забезпечення безпеки;
- за умов і в порядку, передбачених Конституцією України і чинним законодавством, вводить на території України або в окремих її місцевостях надзвичайний стан з негайним повідомленням про це Верховній Раді України;
- не рідше одного разу на рік подає Верховній Раді України доповідь про забезпечення безпеки України;
- здійснює контроль за діяльністю Служби безпеки України.

Конституцією України (ст. 107) передбачене особливе місце Ради національної безпеки та оборони України (далі — РНБО), яка є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України.

РНБО розробляє та розглядає на своїх засіданнях і надає пропозиції Президентові України щодо визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки й оборони в різних сферах життєдіяльності держави, координує та здійснює поточний контроль за діяльністю органів виконавчої влади, подає Президентові України відповідні висновки та пропозиції, координує і контролює діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування в межах наданих повноважень під час введення воєнного чи надзвичайного стану.

РНБО створює умови для реалізації Президентом України його конституційних повноважень щодо захисту прав і свобод людини і громадянина, охороні суверенітету України, її незалежності і державної цілісності. РНБО розглядає питання внутрішньої і зовнішньої політики України в сфері забезпечення безпеки, стратегічні проблеми державної, економічної, громадської, оборонної, інформаційної, економічної й інших видів безпеки, охорони здоров'я населення, прогнозування, запобігання надзвичайним ситуаціям і подолання їхніх наслідків, забезпечення стабільності і правопорядку в країні.

Головою РНБО є Президент України. Персональний склад РНБО формує Президент України. До складу РНБО за посадою входять Прем'єр-міністр України, міністр оборони України, голова Служби безпеки України, міністр внутрішніх справ України, міністр закордонних справ України. Її членами також можуть бути керівники інших центральних органів виконавчої влади.

Секретар РНБО призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України і безпосередньо йому підпорядковується. Правовий статус секретаря РНБО як державного службовця визначається

Президентом України відповідно до Закону України «Про державну службу».

Секретар РНБО забезпечує організацію роботи і виконання її рішень, він має заступників, які за його поданням призначаються на посаду та звільняються з посади Президентом України.

Рада національної безпеки та оборони України: визначає життєво важливі інтереси особистості, суспільства і держави, виявляє внутрішні та зовнішні загрози об'єктам безпеки; розробляє основні напрями стратегії забезпечення безпеки України, організовує підготовку

програм її забезпечення; готує рекомендації Президентові України для прийняття рішень із питань внутрішньої та зовнішньої політики в галузі забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави, оперативні рішення щодо запобігання надзвичайним ситуаціям, що можуть спричинити суттєві соціально-політичні, економічні, військові, екологічні та інші наслідки, рішення з організації їхньої ліквідації; подає пропозиції Президентові України про введення, продовження або скасування надзвичайного стану; розробляє пропозиції з координації діяльності органів виконавчої влади в процесі реалізації прийнятих рішень у галузі забезпечення безпеки і оцінює їх ефективність; удосконалює систему забезпечення безпеки шляхом розробки пропозицій з реформування існуючих або створення нових органів, що забезпечують безпеку особистості, суспільства і держави.

Відповідно до зазначених завдань і функцій РНБО утворює постійні або тимчасові міжвідомчі комісії, що можуть створюватися за функціональною або регіональною ознакою на постійній або тимчасовій основі.

Засідання РНБО проводяться не рідше одного разу на місяць. У разі потреби можуть проводитися позачергові засідання. Постійні члени РНБО мають рівні права при прийнятті рішень. Члени РНБО беруть участь у його роботі з правом дорадчого голосу.

Рішення РНБО з найважливіших питань оформляються указами Президента України, інші рішення — протоколами.

Щодо забезпечення державної безпеки ключове місце посідає Служба безпеки України (далі — СБУ), основи організації і діяльності якої закріплені в Законі України «Про Службу безпеки України». Згідно з цим Законом СБУ — державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України, підпорядкований Президентові України і підконтрольний Верховній Раді України.

На СБУ у межах визначеної законодавством компетенції покладається захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці.

До завдань СБУ також входить запобігання, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

У Законі України «Про Службу безпеки України» закріплені обов'язки її органів, а саме: здійснювати розвідувальну та інформаційно-аналітичну роботу; проводити заходи контррозвідувального забезпечення дипломатичних представництв, консульських та інших державних установ; виявляти, припиняти та розкривати злочини, розслідування яких віднесено до їх компетенції; проводити дізнання і слідство у цих справах, розшукувати осіб, які переховуються у зв'язку із вчиненням зазначених злочинів; здійснювати контррозвідувальне забезпечення оборонного комплексу, енергетики, транспорту, зв'язку, а також важливих об'єктів інших галузей господарства; брати участь у розробці і здійсненні заходів щодо захисту державних таємниць; надавати допомогу прикордонним військам, органам внутрішніх справ, митної служби у боротьбі зі злочинністю, порушниками прикордонного режиму і митних правил.

СБУ, її органам і співробітникам для виконання покладених на них обов'язків надані відповідні права: вимагати від громадян та посадових осіб припинення правопорушень і дій, що перешкоджають здійсненню повноважень СБУ, перевіряти у зв'язку з цим документи, які посвідчують їх особу, а також проводити огляд осіб, їх речей і транспортних засобів, якщо є загроза втечі підозрюваного або знищення чи приховування речових доказів злочинної діяльності; подавати органам державного управління обов'язкові для розгляду пропозиції з питань національної безпеки України; отримувати за письмовим запитом керівника відповідного органу СБУ від міністерств, державних комітетів, інших відомств, установ, організацій, військових частин, громадян та їх об'єднань дані і відомості, необхідні

для забезпечення державної безпеки України, а також користуватись з цією метою службовою документацією і звітністю; входити у порядку, погодженому з адміністрацією підприємств, установ та організацій і командуванням військових частин, на їх територію і в службові приміщення; мати слідчі ізолятори для утримання осіб, взятих під варту та затриманих органами СБУ та інші.

Окремим органом виконавчої влади у сфері безпеки є Управління державної охорони України, яке відповідно до Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» є державним правоохоронним органом спеціального призначення, підпорядкованим Президентові України та підконтрольним Верховній Раді України.

Державна охорона органів державної влади України та посадових осіб – це система організаційно-правових, режимних, оперативних-розшукових, інженерно-технічних та інших заходів, які здійснюються спеціально уповноваженими державними органами з метою забезпечення нормального функціонування органів державної влади України, безпеки посадових осіб та об'єктів, визначених Законом «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб».

Керівництво діяльністю Управління здійснює начальник, який призначається на посаду і звільняється з посади Президентом України.

Управління в межах своїх повноважень на основі та на виконання законів та інших нормативно-правових актів видає накази, організовує та контролює їх виконання.

На Управління покладаються такі завдання: здійснення державної охорони щодо органів державної влади України; забезпечення безпеки посадових осіб, а саме Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Голови Конституційного Суду України, Голови Верховного Суду України, Першого заступника Голови Верховної Ради України, Першого віце-прем'єр-міністра України, міністра закордонних справ України, Генерального прокурора України, а також членів їх сімей, які проживають разом з ними або супроводжують; запобігання протиправним посяганням на посадових осіб і членів їхніх сімей та об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона, їх виявлення та припинення; охорони об'єктів, визначених цим Законом; забезпечення безпечної експлуатації транспортних засобів, призначених для визначених цим Законом посадових осіб; участі у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

Посадові особи, щодо яких здійснюється державна охорона, мають певні права та обов'язки. Вони мають право на отримання інформації про заходи забезпечення їх безпеки; на надання особистої згоди щодо кандидатур осіб, які забезпечуватимуть їх особисту охорону; на тимчасову відмову від особистої охорони (в письмовій формі), беручи на себе повну відповідальність за можливі негативні наслідки цієї дії. Основні обов'язки посадових осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, виявляються у такому: відповідальне ставлення до власної безпеки, сприяння органам державної охорони у здійсненні покладених на них завдань.

Державна охорона здійснюється за такими напрямками: а) припинення протиправної діяльності окремих осіб або груп, яка загрожує нормальному функціонуванню органів державної влади України, життю, здоров'ю, честі та гідності посадових осіб і членів їхніх сімей; б) особиста охорона осіб; в) охорона об'єктів і підтримання на них контрольно-пропускного режиму; г) оснащення об'єктів технічними засобами охорони за рахунок коштів юридичних осіб, в користуванні яких ці об'єкти перебувають; г) проведення комплексу профілактичних заходів з метою запобігання протиправним посяганням.

Контроль за діяльністю Управління здійснює Президент України.

Держава як гарант забезпечення прав громадян повинна мати систему органів, сил і засобів, за допомогою яких здійснює організацію і забезпечення захисту населення від негативних наслідків у різноманітних надзвичайних ситуаціях.

У реалізації комплексу заходів щодо захисту життєво важливих інтересів основних об'єктів безпеки головна роль належить центральним органам виконавчої влади. При здійсненні діяльності в умовах екстремальної обстановки вони використовують свої штатні, а також спеціально створювані органи управління, координують сили та засоби, необхідні для своєчасного запобігання і ліквідації надзвичайних ситуацій.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності.

Основними завданнями ДСНС є:

1) реалізація державної політики у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

2) здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням і виконанням вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб;

3) внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у зазначених сферах;

4) реалізація в межах повноважень, передбачених законом, державної політики у сфері волонтерської діяльності.

Питання 3. Державний кордон та його захист і охорона

Основним законодавчим актом, що безпосередньо закріплює і регулює питання охорони кордону, його режиму та прикордонного режиму, є Закон України «Про державний кордон України». Цей Закон визначає державний кордон України як лінію і вертикальну поверхню, що проходить по цій лінії, які визначають межі території (суші, води, надр і повітряного простору) України. Державним кордоном на морі є лінія зовнішньої межі територіального моря України, яка розташована на відстані 12 морських миль від берега. Таким чином, кордон України є просторовою межею, яка охоплює певну територію, у рамках якої визначений державний суверенітет України.

Державний кордон України визначається Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України.

Захист і охорона державного кордону є однією з найважливіших функцій держави. Закони України «Про державний кордон України» та «Про Державну прикордонну службу України» розкривають сутність і основні категорії захисту та охорони державного кордону.

Захист державного кордону України є невід'ємною складовою загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки і полягає у скоординованій діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави. Ця діяльність здійснюється шляхом вжиття комплексу політичних, організаційно-правових, дипломатичних, економічних, військових, прикордонних, імміграційних, розвідувальних, контррозвідувальних, оперативно-розшукових, природоохоронних, санітарно-карантинних, екологічних, технічних і інших заходів.

Координація діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави із захисту державного кордону здійснюється Державною прикордонною службою України, на яку покладене завдання забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні. Захист державного кордону забезпечує життєво важливі інтереси особистості, суспільства і держави на державному кордоні в межах прикордонної території (прикордонної зони,

частини вод прикордонних річок, озер та інших водоймищ, територіального моря та внутрішніх вод України, де встановлений прикордонний режим), пунктів пропуску через державний кордон, а також територій адміністративних районів та міст, санаторно-курортних зон і т. д.

Охорона державного кордону є невід'ємною складовою загальнодержавної системи захисту державного кордону, що здійснюється Державною прикордонною службою України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах, а також Збройними Силами України у повітряному та підводному просторі відповідно до наданих їм повноважень заходів з метою забезпечення недоторканності кордону України.

Охорона державного кордону передбачає функціонування відповідних правових режимів. Законом закріплюються такі режими: а) режим державного кордону; б) прикордонний режим; в) режим у пунктах пропуску через державний кордон.

Режим державного кордону – сукупність правил, що встановлюють порядок його дотримання, перетинання громадянами і транспортними засобами; переміщення через кордон товарів і тварин; ведення на ньому господарської, промислової та іншої діяльності; вирішення з іноземними державами інцидентів, пов'язаних із порушенням режиму кордону.

Прикордонний режим – сукупність правил в'їзду (проходу), тимчасового перебування осіб і транспортних засобів у прикордонній смузі; здійснення в її межах господарської, промислової та іншої діяльності; проведення масових суспільно-політичних, культурних та інших заходів у прикордонній смузі і т. п.

Прикордонна смуга – частина території України, яка безпосередньо прилягає до державного кордону на всьому його протязі.

Перетинання кордону здійснюється через пункти пропуску, під якими розуміється територія в межах залізничного, автомобільного вокзалу, морського, річкового порту, аеродрому, відкритого для міжнародного сполучення, а також інше, спеціально обладнане місце, де здійснюється прикордонний, а за необхідності й інші види контролю і пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів, товарів і тварин.

Режим у пунктах пропуску через державний кордон – це сукупність правил в'їзду в названі пункти, перебування і виїзду з них осіб, транспортних засобів, ввезення, перебування і вивезення товарів і тварин. Цей режим необхідний для здійснення прикордонного, митного, ветеринарного та інших видів контролю.

Перетинання державного кордону України здійснюється на шляхах сполучення через державний кордон з дотриманням встановленого порядку. Залізничне, автомобільне, морське, річкове, поромне, повітряне та пішохідне сполучення через державний кордон здійснюється в пунктах пропуску, що встановлюються Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства і міжнародних договорів України.

Пункт пропуску через державний кордон – це спеціально виділена територія на залізничних та автомобільних станціях, у морських вокзалах і річкових портах, аеропортах (аеродромах) з комплексом будівель, споруд і технічних засобів, де здійснюються прикордонний, митний та інші види контролю і пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна.

Морські та річкові не військові судна і військові кораблі перетинають державний кордон відповідно до чинного законодавства, а також правил, що видаються уповноваженими на те державними органами України.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» керівництво Державною прикордонною службою України та діяльністю Адміністрації Державної прикордонної служби України здійснює Голова Державної прикордонної служби України (далі — Голова), який несе персональну відповідальність за виконання завдань, покладених на цю службу.

Основними функціями Державної прикордонної служби України є (ст. 2 «Про Державну прикордонну службу України»):

охорона державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах з метою недопущення незаконної зміни проходження його лінії, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму;

здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів, вантажів, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення;

охорона суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цій зоні інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій;

ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України згідно із законами України "Про розвідувальні органи України" та "Про оперативно-розшукову діяльність";

участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів;

участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, а також припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій, що порушили порядок перетинання державного кордону України;

участь у здійсненні державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України та посадових осіб, визначених у Законі України "Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб";

охорона закордонних дипломатичних установ України;

координація діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї, а також діяльності державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України та в контрольних пунктах в'їзду - виїзду.

Рекомендована література:

1. Єрмак О.О. Адміністративно-правовий статус державного службовця в системі правоохоронних органів: монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 290 с.

2. Замрига А. В. Адміністративно-правове забезпечення господарської діяльності в Україні. Теорія і практика: монографія. Херсон: «ОЛДІ-ПЛЮС», 2020. 374 с.

3. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

4. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В.Галуцько, П.Діхтієвський, О.Кузьменко та ін.; за ред. В.Галуцька, О.Правоторової. Видання четверте. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.

5. Про затвердження Положення про Адміністрацію Державної прикордонної служби України: постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 533. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-2014-%D0%BF#Text>.

Тема № 2. Адміністративно-правове регулювання у сфері юстиції

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 1. Загальна характеристика державної правової політики**
- 2. Організація державного управління у сфері юстиції**
- 3. Форми діяльності Міністерства юстиції України**
- 4. Державний контроль у сфері юстиції**

Питання 1. Загальна характеристика державної правової політики

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються у нашій державі найвищою соціальною цінністю. На досягнення цієї мети та гарантування прав і свобод людини спрямовані основні зусилля органів державної влади України, передусім органів юстиції.

Правова політика – один із найважливіших видів державної політики. Ось чому не можна зрозуміти суті правової політики, не знаючи, що таке політика взагалі. Сучасні політологи, спираючись на мислителів минулого, підкреслюють, що політика – це також мистецтво можливого, мистецтво компромісів, узгодження бажаного та об'єктивно досяжного.

Правова політика як прикладна наука покликана визначати чинне законодавство і сприяти виробленню більш досконалого права. Правова політика – особлива форма вираження державної політики, це засіб юридичної легітимації, закріплення і здійснення політичного курсу країни, органів державної влади. Правова політика – це передусім правова категорія, тобто найбільш загальне типове поняття, що вживається у праві, є засобом конструювання і розуміння права як системного утворення для регулювання суспільних відносин, тобто взаємопов'язана із системою права загалом.

Державна правова політика – це засновані на загальних та специфічних закономірностях розвитку національної правової системи принципи, стратегічні напрями та шляхи створення і реалізації правових норм, це діяльність суб'єктів політичної системи, спрямована на забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

На сьогодні головним завданням державної правової політики є нормативно-правове забезпечення реформ.

Основними принципами правової політики, на основі яких вона повинна розроблятися та здійснюватися, є: пріоритетність прав людини як найвищої соціальної цінності; соціальна зумовленість; справедливість; легітимність та демократичний характер; відповідність основним положенням законодавства Європейського Союзу та міжнародного права; гласність; наукова обґрунтованість; стійкість і прогнозованість.

Питання 2. Організація державного управління у сфері юстиції

Державна правова політика формується Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, іншими органами державної влади. У формуванні цієї політики беруть участь політичні партії, громадські організації, рухи, об'єднання, а також громадяни, як безпосередньо, так і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Міністерство юстиції України (Мін'юст) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Мін'юст є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, державну політику з питань банкрутства, у сфері нотаріату, організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) (далі - виконання рішень), державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації обтяжень рухомого майна, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб - підприємців, реєстрації статуту територіальної громади м. Києва, реєстрації статутів Національної академії наук та національних галузевих академій наук, державної реєстрації друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності, у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, у сфері правової освіти населення; забезпечує формування державної політики у сфері архівної справи і

діловодства та створення і функціонування державної системи страхового фонду документації.

Мін'юст є державним органом з питань банкрутства.

Мін'юст є органом, уповноваженим на забезпечення проведення перевірки, передбаченої Законом України "Про очищення влади".

Основними завданнями Мін'юсту є:

1) забезпечення формування та реалізація державної правової політики, політики з питань банкрутства;

2) забезпечення формування державної політики у сфері архівної справи і діловодства та створення і функціонування державної системи страхового фонду документації;

2-1) забезпечення проведення перевірки, передбаченої Законом України "Про очищення влади";

2-2) забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації обтяжень рухомого майна, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб - підприємців, реєстрації статуту територіальної громади м. Києва, реєстрації статутів Національної академії наук та національних галузевих академій наук, державної реєстрації друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності;

2-3) забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері організації примусового виконання рішень;

2-4) забезпечення своєчасного, повного і неупередженого виконання рішень у порядку, встановленому законодавством;

2-5) забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації;

2-6) забезпечення формування системи наглядових, соціальних, виховних та профілактичних заходів, які застосовуються до засуджених та осіб, узятих під варту;

2-7) контроль за дотриманням прав людини і громадянина, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань, реалізацією законних прав та інтересів засуджених та осіб, узятих під варту;

2-8) забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері правової освіти, правової обізнаності, інформування населення, доступу громадян до джерел правової інформації;

3) здійснення загального управління у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги та безоплатної вторинної правової допомоги;

4) забезпечення самопредставництва Мін'юсту як органу державної влади, який у випадках, передбачених законом, бере участь у справах та діє у судах України від імені та в інтересах держави, зокрема через територіальні органи Мін'юсту; здійснення захисту інтересів України у Європейському суді з прав людини, під час урегулювання спорів і розгляду в закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземних суб'єктів та України;

4-1) забезпечення представництва та самопредставництва інтересів Кабінету Міністрів України у судах України у випадках, передбачених законом, зокрема через територіальні органи Мін'юсту;

4-2) забезпечення самопредставництва Мін'юсту як органу, якому надано право звертатися до суду в інтересах осіб, які не мають в Україні постійного місця проживання, під час розгляду справ у судах України у випадках, передбачених Конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей;

5) експертне забезпечення правосуддя;

6) організація роботи нотаріату;

8) запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (щодо адвокатських бюро, адвокатських об'єднань та адвокатів, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально; нотаріусів; суб'єктів господарювання, що надають юридичні послуги; осіб, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами);

9) здійснення міжнародно-правового співробітництва, забезпечення дотримання і виконання зобов'язань, узятих за міжнародними договорами України з правових питань.

Питання 3. Форми діяльності Міністерства юстиції України

Форми діяльності Мін'юсту в забезпеченні реалізації державної правової політики, виходячи із спеціального статусу цього міністерства, тісно взаємопов'язані між собою і мають певну взаємну зумовленість та взаємовплив.

До правових форм діяльності у здійсненні державної правової політики належать: нормотворча діяльність та здійснення правової експертизи проектів нормативно-правових актів; планування за пропозиціями інших центральних органів виконавчої влади законопроектної роботи та роботи з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, координація нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади та контроль за здійсненням такої діяльності; державна реєстрація нормативно-правових актів міністерств, інших органів виконавчої влади.

Нормотворча діяльність та здійснення правової експертизи проектів нормативно-правових актів. Міністерство юстиції України в процесі здійснення нормотворчої діяльності та проведення правової експертизи нормативно-правових актів керується Регламентом Кабінету Міністрів України, планами законопроектних робіт міністерств, інших центральних органів виконавчої влади на кожний рік, щорічним планом роботи міністерства.

При цьому обсяги законопроектних робіт міністерства свідчать про його основну, координуючу та визначальну роль у сфері нормотворчої діяльності та формуванні національного правового поля.

Функцію планування, координації та контролю законопроектної діяльності міністерства, а також координації роботи стосовно взаємодії з Верховною Радою України, її комітетами, депутатськими фракціями (групами), народними депутатами України покладено на відповідний структурний підрозділ міністерства, яким ведеться постійний облік розробки, проходження, обговорення у комітетах Верховної Ради України та прийняття щодо них рішень на пленарних засіданнях парламенту.

Міністерство здійснює також правову експертизу на відповідність Конституції України, законам України проектів міжнародних договорів України, готує висновки щодо здійснення внутрішньодержавних процедур, необхідних для набрання чинності міжнародними договорами України.

Мін'юстом забезпечується здійснення правової експертизи проектів нормативно-правових актів на відповідність Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. і протоколам до неї.

Відповідно до Положення про Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31 травня 2006 р. № 784, Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини є посадовою особою, на яку покладено повноваження щодо забезпечення представництва України в Європейському Суді з прав людини під час розгляду справ про порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також інформування Комітету Міністрів Ради Європи про хід виконання рішень Суду.

Діяльність Уповноваженого забезпечує Секретаріат Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, який утворюється у складі центрального

апарату Мін'юсту з правами департаменту. У разі відсутності Уповноваженої особи її обов'язки за дорученням міністра юстиції виконує керівник Секретаріату.

Діяльність уповноваженої особи на регіональному рівні забезпечують представники Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, що працюють у складі Головного управління юстиції Міністерства юстиції в Автономній Республіці Крим, обласних, Київському та Севастопольському міських управліннях юстиції та очолюють регіональні відділення Секретаріату Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини.

Планування за пропозиціями інших центральних органів виконавчої влади законопроектної роботи та роботи з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, координація нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади та контроль за здійсненням такої діяльності. Функції з планування законопроектної роботи та роботи з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу за поданням міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, координації нормотворчої діяльності органів виконавчої влади та контролю за цією діяльністю покладено на Міністерство юстиції України.

Міністерство є головним розробником проектів законів, які мають соціально значущі наслідки, визначають концептуально нові підходи та є базовими для урегулювання суспільних відносин у відповідних сферах державного управління.

Невід'ємною складовою вдосконалення національного законодавства, набуття членства України в Європейському Союзі, забезпечення реалізації державної правової політики, яка формується також під впливом міжнародного права, є адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Так, Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначає особливості розгляду проектів нормативно-правових актів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, що належать за предметом правового регулювання до сфер, правовідносини у яких регулюються правом Європейського Союзу, зокрема передбачено, що такі проекти проходять експертизу на відповідність *acquis communautaire* — правової системи Європейського Союзу.

Державна реєстрація нормативно-правових актів. Державна реєстрація нормативно-правових актів міністерств, інших органів виконавчої влади, які зачіпають права, свободи й законні інтереси громадян або мають міжвідомчий характер, виконується органами юстиції.

Державна реєстрація нормативно-правового акта полягає у проведенні правової експертизи на відповідність його Конституції та законодавству України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколам до неї, міжнародним договорам України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та *acquis communautaire*, а також з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, прийнятті рішення про державну реєстрацію цього акта, присвоєнні йому реєстраційного номера та занесенні до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів.

Державну реєстрацію здійснюють:

- нормативно-правових актів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади — Мін'юст;
- нормативно-правових актів міністерств і республіканських комітетів Автономної Республіки Крим та територіальних органів центральних органів виконавчої влади в Автономній Республіці Крим — Головне управління юстиції Мін'юсту в Автономній Республіці Крим;
- нормативно-правових актів обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, їх управлінь, відділів, інших підрозділів, територіальних органів центральних органів виконавчої влади — головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі;

- нормативно-правових актів районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, їх управлінь, відділів, інших підрозділів — районні, районні у містах Києві та Севастополі, міськрайонні (у разі утворення) управління юстиції.

Одним із найбільш суттєвих порушень законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів є спрямування до виконання суб'єктами нормотворення незареєстрованих актів, тобто нечинних. Тому залишається актуальним питання щодо встановлення адміністративної відповідальності посадових осіб за порушення законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів.

Постановою Кабінету Міністрів від 26 березня 2008 р. за № 248 уніфіковано коло суб'єктів нормотворення, акти яких підлягають державній реєстрації у відповідних органах юстиції, та перелік актів, щодо яких функція державної реєстрації не здійснюється, а також процедура прийняття органами юстиції рішень про державну реєстрацію нормативно-правових актів та перелік підстав для скасування цих рішень.

Нині основними завданнями міністерства для належного здійснення функції державної реєстрації нормативно-правових актів є забезпечення прийняття Закону «Про нормативно-правові акти», який повинен комплексно врегулювати питання державної реєстрації нормативно-правових актів суб'єктів нормотворення, у тому числі актів органів та посадових осіб місцевого самоврядування, та встановити відповідальність за порушення законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів.

До організаційних форм діяльності Міністерства юстиції слід віднести такі, як: організаційне забезпечення судів загальної юрисдикції; організація виконання рішень судів та інших органів; забезпечення функціонування державної виконавчої служби в Україні; експертне забезпечення правосуддя та розвиток судово-експертних установ Міністерства юстиції України; ведення єдиних державних реєстрів; організація роботи нотаріату та органів реєстрації актів цивільного стану, надання правових послуг населенню; правова робота та методичне керівництво юридичними службами міністерств, інших центральних органів виконавчої влади; розвиток правової інформатизації та правова освіта населення України.

Так, Міністерство юстиції України організовує в установленому порядку своєчасне, повне і неупереджене виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), яке покладено на державних виконавців.

Виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження та примусове виконання рішень інших органів (посадових осіб) — це сукупність дій органів і посадових осіб, зазначених у Законі «Про виконавче провадження», спрямованих на примусове виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), які здійснюються на підставах, у спосіб та в межах повноважень, визначених цим законом, іншими нормативно-правовими актами, виданими відповідно до цього Закону та інших законів, а також рішеннями, що відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню.

Відповідно до Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) покладається на органи державної виконавчої служби та у визначених Законом України "Про виконавче провадження" випадках - на приватних виконавців.

Завданням органів державної виконавчої служби та приватних виконавців є своєчасне, повне і неупереджене виконання рішень, примусове виконання яких передбачено законом.

Система органів примусового виконання рішень

Систему органів примусового виконання рішень становлять:

- 1) Міністерство юстиції України;
- 2) органи державної виконавчої служби, утворені Міністерством юстиції України в установленому законодавством порядку.

Відповідно до цього Закону державними виконавцями є керівники органів державної виконавчої служби, їхні заступники, головні державні виконавці, старші державні виконавці, державні виконавці органів державної виконавчої служби.

Державний виконавець є представником влади, діє від імені держави і перебуває під її захистом та уповноважений державою здійснювати діяльність з примусового виконання рішень у порядку, передбаченому законом.

Державні виконавці, керівники та спеціалісти органів державної виконавчої служби є державними службовцями.

Працівникам органів державної виконавчої служби, зазначеним у частині першій цієї статті, видаються посвідчення, зразок і порядок видачі яких затверджуються Міністерством юстиції України.

Міністерство юстиції організовує відповідно до законодавства експертне забезпечення правосуддя та проведення науково-дослідних розробок у галузі судової експертизи, спрямовує і контролює діяльність науково-дослідних інститутів судової експертизи, які належать до сфери управління Міністерства, координує роботу центральних органів виконавчої влади з питань розвитку судової експертизи, проводить атестацію судових експертів, веде Реєстр атестованих судових експертів та здійснює контроль за їх діяльністю. Мін'юст присвоює кваліфікацію судового експерта та видає свідоцтво встановленого зразка.

Основною метою діяльності інститутів є розроблення науково-методичної бази судової експертизи та задоволення потреб органів дізнання, досудового та судового слідства у використанні можливостей судової експертизи при розгляді та розслідуванні кримінальних справ.

Мін'юст здійснює відповідно до законодавства:

- легалізацію всеукраїнських об'єднань громадян, проводить реєстрацію міжнародних громадських організацій, відділень, філій, представництв та інших структурних осередків громадських (неурядових) організацій іноземних держав в Україні, всеукраїнських і міжнародних благодійних організацій, контролює додержання об'єднаннями громадян положень їх статутів; реєстрацію політичних партій та їх символіки, контролює додержання політичними партіями вимог Конституції та законів України, їх статутів, а також проводить реєстрацію всеукраїнських творчих спілок, Торгово-промислової палати, постійно діючих третейських судів, всеукраїнських професійних спілок, їх об'єднань та символіки відповідних об'єднань громадян і благодійних організацій, статуту Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, статутів інших фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, якщо їх реєстрація передбачена законами;
- здійснює відповідно до законодавства державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності.

Однією з важливих організаційних форм діяльності Міністерства юстиції та його територіальних органів є управління у сфері нотаріату.

Згідно із Законом України «Про нотаріат» нотаріат в Україні — це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси).

Міністерство юстиції України:

- організовує роботу установ нотаріату, перевіряє їх діяльність і вживає заходів щодо її поліпшення, контролює законність вчинення нотаріальних дій державними і приватними нотаріусами, видає та анулює свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, забезпечує реєстрацію приватної нотаріальної діяльності, організовує виготовлення та контролює використання спеціальних бланків нотаріальних документів, веде реєстр

свідоцтв про право на зайняття нотаріальною діяльністю, визначає кількість приватних нотаріусів у межах нотаріальних округів, затверджує зразки печаток державних і приватних нотаріусів та умови замовлення на їх виготовлення;

- здійснює підготовку нотаріально оформлених документів для їх консульської легалізації, надає допомогу консульським установам з питань вчинення нотаріальних дій;
- забезпечує роботу Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату.

Практика свідчить, що нотаріальними послугами мало забезпечене сільське населення, тому потребує обговорення питання можливості створення нотаріальних контор у цій місцевості з метою наближення нотаріальних послуг до сільського жителя.

Створення таких контор можливе з ініціативи та за рахунок органів місцевого самоврядування. Однак такі контори мають діяти лише певний період — до створення єдиного нотаріату.

Необхідно також на законодавчому рівні визначити місце нотаріату в системі державного управління, виконання нотаріусами так званих «невластивих на сьогодні» йому функцій (податкові агенти, участь у боротьбі з відмиванням брудних коштів, реєстраційна діяльність тощо). Потребує законодавчого визначення статус нотаріуса як суб'єкта адміністративної та кримінальної відповідальності.

Міністерство та його органи на місцях організують роботу органів реєстрації актів цивільного стану громадян.

Відповідно до Закону України «Про органи реєстрації актів громадянського стану» систему органів реєстрації актів цивільного стану складають:

- відділи реєстрації актів цивільного стану Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в обласних, містах Києві та Севастополі, районних, районних у містах, міських (міст обласного значення) управлінь юстиції;
- виконавчі органи сільських, селищних, міських (крім міст обласного значення) рад.

Відділи реєстрації актів цивільного стану районних, районних у містах, міських (міст обласного значення) управлінь юстиції проводять реєстрацію народження, смерті, одруження, розірвання шлюбу, встановлення батьківства, переміни прізвища, імені, по батькові, приймають і розглядають заяви громадян про внесення змін, доповнень, поновлення, а також анулювання записів актів цивільного стану та у встановленому порядку зберігають актові книги.

Виконавчі органи сільських, селищних, міських (крім міст обласного значення) рад проводять реєстрацію народження, смерті, одруження та встановлення батьківства.

Реєстрацію народження, смерті, одруження, розірвання шлюбу, встановлення батьківства, переміни прізвища, імені, по батькові громадян України, які проживають за кордоном, проводять консульські установи і дипломатичні представництва України. Зазначені установи та представництва також приймають і розглядають заяви громадян про внесення змін, доповнень, поновлення та анулювання записів актів громадянського стану.

Так, Міністерство юстиції України:

- здійснює заходи щодо підвищення ефективності роботи органів реєстрації актів цивільного стану, контролює їх діяльність, забезпечує виготовлення та контролює використання бланків свідоцтв про реєстрацію актів цивільного стану;
- надає практичну і методичну допомогу консульським установам та дипломатичним представництвам України за кордоном щодо реєстрації актів цивільного стану.

Методичне керівництво правовою роботою. Здійснення методичного керівництва правовою роботою в міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади, перевірка стану такої роботи і надання рекомендацій щодо її поліпшення та приведення нормативних актів зазначених органів у відповідність із законодавством, вжиття заходів до підвищення кваліфікації працівників юридичних служб є одним з основних напрямів діяльності міністерства.

Правова робота передбачає правове забезпечення діяльності у відповідних сферах державного управління, а також у народному господарстві, що здійснюється відповідними юридичними службами або юрисконсультами, у тому числі методичне керівництво правовою роботою на підприємствах, в установах, організаціях, що належать до сфери управління міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, з метою забезпечення законності в їх роботі, запобігання порушенню прав і законних інтересів громадян, підприємств, установ, організацій.

Зазначені функції міністерство здійснює як безпосередньо, так і через територіальні управління юстиції. Ця робота проводиться у двох напрямках: по-перше, це діяльність самого міністерства та управлінь юстиції; по-друге, перевірка організації цієї роботи в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, підприємствах, установах, організаціях.

Ведення Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів, забезпечення функціонування єдиної системи правової інформатизації.

Питання 4. Державний контроль у сфері юстиції

Органи юстиції під час реалізації державної правової політики, надання адміністративних (управлінських) послуг здійснюють державний контроль. Він здійснюється як безпосередньо за підзвітними Міністерству юстиції України органами юстиції, так й об'єктами, які перебувають у сфері державного управління органів юстиції опосередковано.

Зокрема, міністерство має право:

- притягувати до дисциплінарної відповідальності керівників управлінь юстиції, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління;
- скасовувати в межах своєї компетенції акти управлінь юстиції, що суперечать Конституції України, актам законодавства України та рішенням Міністерства;
- перевіряти в міністерствах, інших центральних і місцевих органах виконавчої влади, установах та організаціях додержання законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів, стан організації нормотворчої діяльності, вносити пропозиції щодо усунення виявлених недоліків і порушень та притягнення до відповідальності винних посадових осіб;
- скасовувати рішення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, установ та організацій;
- здійснювати у межах своєї компетенції разом із відповідними центральними органами виконавчої влади контроль за цільовим використанням державних коштів, виділених для реалізації проектів, виконання програм, у тому числі міжнародних;
- зупиняти дію або анулювати видані ним свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта.

Органи юстиції здійснюють контроль за діяльністю нотаріусів, органів реєстрації актів цивільного стану, а також під час легалізації об'єднань громадян, реєстрації політичних партій, державної реєстрації засобів масової інформації, а також при здійсненні інших функцій.

Так, Міністерство юстиції України під час нормотворчої діяльності має змогу забезпечити здійснення контролю щодо законності нормативно-правових актів як на стадії підготовки відповідних проектів, так і на стадії вже прийнятих актів, у тому числі законів, що направляються на підпис Президентів України. Тобто сфера контрольних повноважень міністерства поширюється на нормативно-правові акти не тільки органів виконавчої влади, а й усіх органів державної влади. При цьому саме міністерство відіграє роль методологічного центру у сфері нормотворчої діяльності.

Мін'юст та його органи на місцях під час державної реєстрації нормативно-правових актів, прийнятих уповноваженими суб'єктами нормотворення, запобігають прийняттю незаконних правових норм.

Нині органи юстиції мають лише такі засоби впливу на порушників чинного законодавства, зокрема, право: відмовити у державній реєстрації нормативно-правового акта суб'єкта нормотворення; повернути нормативно-правовий акт на доопрацювання; скасувати рішення про державну реєстрацію нормативно-правового акта.

Контроль забезпечується також шляхом проведення перевірок стану додержання суб'єктами нормотворення законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів та внесення пропозицій про усунення виявлених порушень, зокрема спрямування до виконання незареєстрованих (нечинних) нормативно-правових актів.

Перевірки, що проводяться міністерством та його територіальними органами, свідчать про все ще значну кількість порушень, що допускаються нотаріусами при вчиненні нотаріальних дій і відповідно про порушення прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Ці порушення можуть бути усунуті за рішеннями судів, але ж відомо, що далеко не всі громадяни, знаючи про такі порушення, мають бажання звернутися до суду.

Безперечно, що лише суд може зробити остаточний висновок щодо законності вчиненої нотаріальної дії.

Не слід забувати, що саме держава уповноважує нотаріусів на вчинення нотаріальних дій, тому через певні механізми вона повинна мати право контролювати відповідність їхніх дій законові.

Державний контроль має бути як у формі адміністративного (з боку міністерства, фінансових органів тощо), так і судового (у разі звернення особи до суду). Крім того, у певних формах контроль має здійснюватись професійною самоврядною організацією.

Організації, які діють для вирішення питань професійного самоврядування, мають відмінну від громадських організацій правову природу. Основною відмінністю є те, що держава їх наділяє певними функціями, рішення цих організацій обов'язкові для всіх учасників. Лише перебування у складі цієї організації дає право займатись певним видом професійної діяльності. Крім цього, органи зазначених організацій вправі застосовувати до своїх учасників так звані професійні стягнення. Є й інші відмінності, які потребують не лише практичного осмислення, а і теоретичного дослідження.

Рекомендована література:

1. Замрига А. В. Адміністративно-правове забезпечення господарської діяльності в Україні. Теорія і практика: монографія. Херсон: «ОЛДІ-ПЛЮС», 2020. 374 с.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В.Галуцько, П.Діхтієвський, О.Кузьменко та ін.; за ред. В.Галуцька, О.Правоторової. Видання четверте. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.
4. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 року № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>.

Тема № 3. Адміністративно-правове регулювання у сфері внутрішніх справ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Загальна характеристика сфери внутрішніх справ
2. Організація державного управління у сфері внутрішніх справ
3. Національна поліція – складова частина органів внутрішніх справ

4. Поліцейські заходи

Питання 1. Загальна характеристика сфери внутрішніх справ

Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ – це урегульована нормами адміністративного права їх виконавчо-владна діяльність, яка спрямована на забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів, громадського порядку, громадської безпеки та боротьбу з правопорушеннями.

Перший напрям адміністративної діяльності прийнято називати внутрішньосистемним, або організаційним. Це діяльність спрямована на упорядкування управлінських відносин, які виникають, з питань організації самої системи та структури органів внутрішніх справ, забезпечення необхідних умов для її функціонування.

Другий напрям – зовнішня адміністративна діяльність (тобто вона виходить за межі системи органів внутрішніх справ і пов'язана з регулюванням відносин у суспільстві). Цей різновид діяльності називається правоохоронною адміністративною діяльністю. Така назва зумовлюється тим, що основний зміст цієї роботи зводиться до забезпечення працівниками органів внутрішніх справ функцій з охорони правовідносин. Незважаючи на те що поліція також здійснює правозастосовчу адміністративну діяльність, слід підкреслити, що ця діяльність має обслуговуючий характер, виступає засобом забезпечення правоохоронної діяльності.

У напрямі подальшої деталізації можна виділити такі види правоохоронної адміністративної діяльності органів внутрішніх справ:

- охорона громадського порядку;
- забезпечення громадської безпеки (правил дозвільної системи, безпеки дорожнього руху);
- охорона власності;
- забезпечення правил паспортної системи;
- дотримання правил в'їзду в Україну та проживання в країні іноземних громадян та осіб без громадянства, а також виїзду громадян за кордон.

У той же час організаційна адміністративна діяльність охоплює виконання функцій щодо:

- вдосконалення структури служб органів внутрішніх справ, їх апарату;
- забезпечення кадрової роботи, фінансового та матеріально-технічного забезпечення;
- прийняття управлінських рішень з питань діяльності органів внутрішніх справ та контролю за їх реалізацією.

Питання 2. Організація державного управління у сфері внутрішніх справ

Міністерство внутрішніх справ України (МВС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

МВС є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах:

забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг;

захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Основними завданнями МВС є забезпечення формування державної політики у сферах:

- 1) охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг;
- 2) захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;
- 3) цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;
- 4) міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Питання 3. Національна поліція – складова частина органів внутрішніх справ

Національна поліція є складовою частиною органів внутрішніх справ, в яких створюються відповідні поліцейські підрозділи, частини і установи. Завдання і обов'язки, покладені державою на поліцію, виконують різні апарати поліції, які в організаційному відношенні належать до складу центральних і місцевих органів внутрішніх справ або є самостійними підрозділами.

Національна поліція України (поліція) - це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Систему поліції складають:

- 1) центральний орган управління поліцією;
- 2) територіальні органи поліції.

До складу апарату центрального органу управління поліції входять організаційно поєднані структурні підрозділи, що забезпечують діяльність керівника поліції, а також виконання покладених на поліцію завдань.

У складі поліції функціонують:

- 1) кримінальна поліція;
- 2) патрульна поліція;
- 3) органи досудового розслідування;
- 4) поліція охорони;
- 5) спеціальна поліція;
- 6) поліція особливого призначення.

У системі поліції можуть утворюватися науково-дослідні установи та установи забезпечення, заклади професійної (професійно-технічної) освіти зі специфічними умовами навчання.

Структуру центрального органу управління поліції затверджує керівник поліції за погодженням з Міністром внутрішніх справ України.

Територіальні органи поліції утворюються як юридичні особи публічного права в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах, районах у містах та як міжрегіональні (повноваження яких поширюються на декілька

адміністративно-територіальних одиниць) територіальні органи у межах граничної чисельності поліції і коштів, визначених на її утримання.

Територіальні органи поліції утворює, ліквідує та реорганізовує Кабінет Міністрів України за поданням Міністра внутрішніх справ України на підставі пропозицій керівника поліції.

Структуру територіальних органів поліції затверджує керівник поліції за погодженням з Міністром внутрішніх справ України.

Поліція відповідно до покладених на неї завдань:

1) здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень;

2) виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

3) вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення;

4) вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;

5) здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;

6) здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності;

7) розшукує осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом;

8) у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймає рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання;

9) доставляє у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення;

10) вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях;

11) регулює дорожній рух та здійснює контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі;

12) здійснює супроводження транспортних засобів у випадках, визначених законом;

13) видає відповідно до закону дозволу на рух окремих категорій транспортних засобів; у випадках, визначених законом, видає та погоджує дозвільні документи у сфері безпеки дорожнього руху;

14) вживає всіх можливих заходів для надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я;

15) вживає заходів для визначення осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе; встановлює особу за невпізнаним трупом;

16) забезпечує безпеку взятих під захист осіб на підставах та в порядку, визначених законом;

17) у межах своєї компетенції, визначеної законом, здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживає заходів щодо

запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі;

18) вживає заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі;

19) здійснює охорону об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також бере участь у здійсненні державної охорони;

20) здійснює на договірних засадах охорону фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності;

21) здійснює контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ;

22) здійснює у визначеному законом порядку приймання, зберігання та знищення вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, боєприпасів, набоїв, вибухових речовин та пристроїв, наркотичних засобів або психотропних речовин;

23) здійснює контроль у межах своєї компетенції, визначеної законом, за дотриманням вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіоактивного забруднення;

24) бере участь відповідно до повноважень у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх введення на всій території України або в окремій місцевості;

25) виконує в межах компетенції запити органів правопорядку (правоохоронних органів) інших держав або міжнародних організацій поліції відповідно до закону та міжнародних договорів України;

26) здійснює оперативно-розшукову діяльність відповідно до закону;

27) вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку під час примусового виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб), здійснює привід осіб за рішенням тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, а також вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю державних виконавців, приватних виконавців та інших осіб, які беруть участь у вчиненні виконавчих дій, здійснює привід у виконавчому провадженні, здійснює розшук боржника чи дитини у виконавчому провадженні у випадках, передбачених законом або рішенням суду.

Залучення для проведення виконавчих дій працівників поліції здійснюється за вмотивованою постановою виконавця, яка надсилається керівнику територіального органу поліції за місцем проведення відповідної виконавчої дії. Відмова у залученні поліції для проведення виконавчих дій допускається лише з підстав залучення особового складу даного територіального органу поліції до припинення групового порушення громадської безпеки і порядку чи масових заворушень, а також для подолання наслідків масштабних аварій чи інших масштабних надзвичайних ситуацій;

28) забезпечує інформування Комісії з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, про хід досудового розслідування, вжиття заходів для розшуку осіб, зниклих безвісти, у тому числі осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, для внесення даних до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин;

29) виявляє транспортні засоби особистого користування, тимчасово ввезені на митну територію України громадянами більш як на 30 діб та не зареєстровані в Україні у встановлені законодавством строки;

30) вживає заходів для виявлення неправомірного керування транспортними засобами, щодо яких порушено обмеження, встановлені Митним кодексом України, а саме: порушено строки їх тимчасового ввезення та/або переміщення в митному режимі транзиту;

транспортні засоби використовуються для цілей підприємницької діяльності та/або отримання доходів в Україні; транспортні засоби передано у володіння, користування або розпорядження особам, які не ввозили їх на митну територію України або не поміщували в митний режим транзиту, а також заходів для виявлення неправомірного розкомплектування таких транспортних засобів.

31) на підставі відповідної постанови Уповноваженого із захисту державної мови вживає заходів для забезпечення здійснення Уповноваженим із захисту державної мови своїх повноважень, у тому числі сприяє збору фактичних даних про наявність або відсутність у діях (бездіяльності) певних осіб ознак порушення вимог Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної".

Залучення працівників поліції здійснюється за вмотивованим зверненням Уповноваженого із захисту державної мови, в якому має зазначатися, які саме дії пропонується вчинити працівникам поліції. Таке звернення надсилається керівнику територіального органу поліції за місцем вчинення визначених у зверненні дій;

32) забезпечує проведення спільних з органом регулювання у сферах електронних комунікацій та радіочастотного спектра заходів з метою встановлення та притягнення до відповідальності власників радіообладнання будь-якого призначення, експлуатація якого заборонена в Україні або яке експлуатується без визначеного законодавством радіочастотного присвоєння, припинення порушень законодавства у сферах електронних комунікацій та радіочастотного спектра, у порядку взаємодії, який затверджується спільними нормативно-правовими актами.

33) у межах своєї компетенції здійснюють нагляд за дотриманням порядку виходу домашніх тварин (собак) у громадських місцях, за дотриманням вимог у сфері захисту тварин від жорстокого поводження та вживають відповідних заходів у разі порушення законодавства у цій сфері;

34) здійснює у взаємодії зі Збройними Силами України, Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України, Державною спеціальною службою транспорту, Службою безпеки України боротьбу з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника) та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями;

35) сприяє Державній прикордонній службі України у виявленні каналів незаконного перетинання державного кордону, переміщення зброї, боєприпасів, вибухових речовин та разом із відповідними правоохоронними органами ліквідує такі канали.

Питання 4. Поліцейські заходи

Поліцейський захід - це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень.

Поліцейський захід застосовується виключно для виконання повноважень поліції. Обраний поліцейський захід має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним.

Обраний поліцейський захід є законним, якщо він визначений законом. Поліцейському заборонено застосовувати будь-які інші заходи, ніж визначені законами України.

Обраний поліцейський захід є необхідним, якщо для виконання повноважень поліції неможливо застосувати інший захід або його застосування буде неефективним, а також якщо такий захід заподіє найменшу шкоду як адресату заходу, так і іншим особам.

Застосований поліцейський захід є пропорційним, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, не перевищує блага, для захисту якого він застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди.

Обраний поліцейський захід є ефективним, якщо його застосування забезпечує виконання повноважень поліції.

Поліцейський захід припиняється, якщо досягнуто мети його застосування, якщо неможливість досягнення мети заходу є очевидною або якщо немає необхідності у подальшому застосуванні такого заходу.

Види поліцейських заходів

Поліція для виконання покладених на неї завдань вживає заходів реагування на правопорушення, визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним процесуальним кодексом України, на підставі та в порядку, визначених законом.

Поліція для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення також застосовує в межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу, визначені цим Законом.

Поліція для виконання покладених на неї завдань може застосовувати інші заходи, визначені окремими законами.

Якщо поліцейського неможливо ідентифікувати за зовнішніми ознаками, він зобов'язаний пред'явити особі документ, що посвідчує його повноваження.

Рекомендована література:

1. Єрмак О.О. Адміністративно-правовий статус державного службовця в системі правоохоронних органів: монографія. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 290 с.

2. Замрига А. В. Адміністративно-правове забезпечення господарської діяльності в Україні. Теорія і практика: монографія. Херсон: «ОЛДІ-ПЛЮС», 2020. 374 с.

3. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

4. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В.Галуцько, П.Діхтієвський, О.Кузьменко та ін.; за ред. В.Галуцька, О.Правоторової. Видання четверте. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.

5. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 878. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text>.

6. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

Тема 4. Адміністративно-правове регулювання у сфері оборони

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 1. Загальні засади організації оборони**
- 2. Збройні Сили України та військовий обов'язок**
- 3. Організація державного управління у сфері оборони**
- 4. Контроль у сфері оборони**

Питання 1. Загальні засади організації оборони

Воєнна безпека України є однією із засадничих умов реалізації права українського народу на самовизначення, збереження держави Україна та забезпечення її сталого розвитку на основі найвищих цінностей демократії, верховенства права, свободи, гідності, безпеки і процвітання громадян усіх національностей.

Захист суверенітету і територіальної цілісності України - найважливіша функція держави, справа всього українського народу. Реалізація цієї норми Конституції України в умовах екзистенційної воєнної загрози національній безпеці, зростання дефіциту фінансових ресурсів та дисбалансу воєнних потенціалів України та Російської Федерації

обумовлює необхідність розроблення нової стратегії воєнної безпеки, яка базується на всеохоплюючій обороні України.

Всеохоплююча оборона України - це комплекс заходів, основний зміст яких полягає у: превентивних діях та стійкому опорі агресору на суші, на морі та в повітряному просторі України, протидії в кіберпросторі та нав'язуванні своєї волі в інформаційному просторі;

використанні для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства (воєнного, політичного, економічного, міжнародно-правового (дипломатичного), духовного, культурного тощо);

застосуванні всіх форм і способів збройної боротьби з агресором, зокрема асиметричних та інших дій для оборони України, з дотриманням принципів і норм міжнародного права.

Всеохоплююча оборона України передбачає підтримання певного балансу та синергії воєнних і невоєнних засобів для забезпечення воєнної безпеки України, зокрема:

координацію спроможностей Збройних Сил України, інших складових сил оборони з можливостями інших складових сектору безпеки і оборони України, узгодження їх розвитку з розвитком оборонної промисловості та політико-дипломатичними заходами;

гармонійний розвиток всіх складових військового резерву людських ресурсів з поєднанням можливостей оперативного і мобілізаційного резерву, до яких зараховано резервістів і військовозобов'язаних, та громадян, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки і оборони та входять до громадського резерву;

розвиток спроможностей сил територіальної оборони Збройних Сил України та руху опору за підтримки громадянського суспільства;

використання новітніх високотехнологічних і високоефективних засобів ведення збройної боротьби.

Цілі, пріоритети та завдання реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва

Ураховуючи фундаментальні національні інтереси, визначені Конституцією України та іншими законами України, Стратегія передбачає досягнення таких цілей реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва:

достатні оборонні спроможності держави, які в поєднанні з консолідованим міжнародним тиском на Російську Федерацію можуть забезпечити стримування подальшої ескалації збройної агресії проти України та відновлення її територіальної цілісності в межах державного кордону України;

потужна територіальна оборона, яка у взаємодії з рухом опору сприятиме підвищенню рівня обороноздатності держави, згуртуванню суспільства, патріотичному вихованню громадян, наданню обороні України всенародного характеру та готовності населення до оборони держави;

ефективний менеджмент у сфері оборони, заснований на засадах демократичного цивільного контролю, інших євроатлантичних принципах і стандартах, інноваційних рішеннях та сучасних бізнес-практиках, програмно-проектному управлінні оборонними ресурсами, удосконалених процесах визначення та задоволення потреб оборони України;

професійний особовий склад Збройних Сил України та інших складових сил оборони, який перебуває в центрі уваги держави, підтримується вдосконаленими системами кадрового менеджменту, підготовки до військової служби та військово-патріотичного виховання молоді, може бути в короткі строки посилений підготовленим і вмотивованим військовим резервом;

сучасне високотехнологічне озброєння, військова та спеціальна техніка Збройних Сил України, інших складових сил оборони, яка забезпечує виконання ними покладених завдань, зокрема в операціях НАТО;

розвинута військова інфраструктура, об'єднана логістика та достатні запаси матеріальних засобів, дієва система медичного забезпечення, що відповідають потребам сил оборони;

побудовані на національних і євроатлантичних цінностях сили оборони, які відповідають критеріям набуття повноправного членства України в НАТО, взаємосумісні з відповідними компетентними органами держав - членів НАТО та спроможні робити гідний внесок у проведення операції НАТО.

Пріоритетами досягнення цілей державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва є:

запровадження об'єднаного керівництва з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України;

розвиток інституційних спроможностей Міністерства оборони України та інших органів управління складових сил оборони;

нарощування спроможностей Збройних Сил України, сил територіальної оборони у їх складі, інших складових сил оборони до виконання покладених завдань.

Визначені пріоритети будуть реалізовані шляхом виконання таких основних завдань:

за пріоритетом - запровадження об'єднаного керівництва з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України

створення системи комплексного стратегічного аналізу воєнних загроз національній безпеці України, координація діяльності розвідувальних органів, розвиток об'єднаних розвідувальних спроможностей сил оборони з метою отримання повної та достовірної упереджувальної інформації для своєчасного ухвалення рішень щодо забезпечення воєнної безпеки держави;

формування відповідно до євроатлантичних принципів системи об'єднаного керівництва з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України як складової системи управління державою, що забезпечить мобілізацію всього воєнного, економічного, соціального, іншого потенціалу для всеохоплюючої оборони України та демократичний цивільний контроль над силами оборони України;

нарощування спроможностей щодо охорони повітряного простору та протиповітряного прикриття важливих державних і військових об'єктів, їх трансформації в загальнодержавну систему оборони України;

забезпечення формування та реалізації ефективної державної політики у воєнній сфері, у сфері оборони і військового будівництва, імплементації поєднаних єдиними цілями, пріоритетами та завданнями Стратегії, Стратегічного оборонного бюлетеня України, програм і планів діяльності Кабінету Міністрів України, взаємоузгоджених з іншими документами планування у сфері національної безпеки і оборони;

організація всеохоплюючої оборони України на основі реалізації заходів плану оборони України, удосконалення систем мобілізаційної підготовки та мобілізації, оперативного обладнання території держави, стратегічного розгортання сил оборони, ведення операцій силами оборони, розвитку спроможностей Збройних Сил України щодо організації та керівництва територіальною обороною України, рухом опору та підготовкою населення до оборони держави;

розвиток спроможностей сил оборони України щодо стратегічних комунікацій у сфері оборони;

упровадження сучасних інформаційних та космічних технологій, автоматизація управлінських процесів і цифровізація діяльності в силах оборони України з відповідним рівнем захищеності інформації, що обробляється;

державна підтримка оснащення Збройних Сил України та інших складових сил оборони новим, зокрема високотехнологічним, озброєнням, військовою та спеціальною технікою;

законодавче унормування та забезпечення необхідних умов для проходження військової служби і служби у військовому резерві, соціального захисту військовослужбовців, членів їх сімей, осіб, звільнених з військової служби;

забезпечення створення, утримання та оновлення запасів матеріальних засобів, достатніх для проведення стратегічного розгортання військ (сил), операцій сил оборони, ведення територіальної оборони України та організації руху опору;

розвиток спроможностей щодо забезпечення кібербезпеки, кіберзахисту та кібероборони під час підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України;

набуття повноправного членства України в НАТО, подальша інтеграція в європейські структури безпеки, прагматичне міжнародне оборонне співробітництво;

за пріоритетом - розвиток інституційних спроможностей Міністерства оборони України та інших органів управління складових сил оборони

досягнення Міністерством оборони України необхідних інституційних спроможностей для забезпечення формування та реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва за участю інших органів управління складових сил оборони, здійснення в установленому порядку координації діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, а також взаємодії з компетентними органами інших держав та міжнародними організаціями під час підготовки до всеохоплюючої оборони України, надання відсічі і стримування збройної агресії проти України, ліквідації збройного конфлікту та під час відбудовного періоду після закінчення воєнних дій;

узгоджене з ресурсними можливостями національної економіки планування розвитку оборонних спроможностей та планування всеохоплюючої оборони України, їх поєднання в системі планування у сфері національної безпеки і оборони;

упровадження програмно-проектного управління оборонними ресурсами з розробленням та своєчасним оновленням комплексу програм і проектів розвитку оборонних спроможностей, планів утримання і розвитку відповідних складових сил оборони, забезпечення виконання державних цільових програм;

удосконалення процесів планування розвитку озброєння, військової та спеціальної техніки з урахуванням усіх етапів життєвого циклу, їх замовлення, проведення досліджень і розроблень, державних випробувань, контролю якості на етапах виробництва та постачання до Збройних Сил України, інших складових сил оборони;

забезпечення необхідних правових, матеріальних та соціальних умов військової служби, запровадження дієвих і прозорих механізмів забезпечення житловими приміщеннями військовослужбовців Збройних Сил України та інших складових сил оборони, крім військовослужбовців строкової служби, зокрема звільнених у запас або відставку, що залишилися перебувати на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, після звільнення та членів їх сімей;

максимально прозоре для суспільства планування та забезпечення ефективного використання видатків на фінансування сил оборони з урахуванням нових принципів віднесення інформації до державної таємниці;

упорядкування обліку земель оборони та забезпечення контролю за їх ефективним використанням;

реалізація ефективних антикорупційних програм і запровадження нетерпимості до корупції та проявів корупційних явищ, виявлення та припинення кримінальних та інших правопорушень, підвищення рівня доброчесності в силах оборони;

за пріоритетом - нарощування спроможностей Збройних Сил України, сил територіальної оборони у їх складі, інших складових сил оборони до виконання покладених завдань

оновлення доктрин, концепцій, планів, інших документів щодо підготовки та застосування сил оборони в частині забезпечення їх здатності швидко утворювати необхідні угруповання та розгортатися на загрозливих напрямках, вести превентивні, непередбачувані, асиметричні та інноваційні дії для нівелювання чисельної і технологічної

переваги противника, виконання завдань у відриві від основних сил, використовуючи єдиний інформаційний простір;

підвищення якості та інтенсивності спільної підготовки сил оборони до ведення стратегічних дій (стратегічного розгортання, територіальної оборони України, руху опору, операцій сил оборони), участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки;

підвищення рівня боєздатності Збройних Сил України та інших складових сил оборони з досягненням і підтриманням визначених спроможностей щодо вогневого ураження противника, застосування авіації та протиповітряної оборони України, контролю ближньої морської зони, ведення спеціальних операцій, територіальної оборони України, управління та всебічного забезпечення військ (сил), відбиття агресії в кіберпросторі (ведення кібероборони);

законодавче унормування переведення Збройних Сил України та інших складових сил оборони на професійну основу із заміною строкової військової служби обов'язковою службою у військовому резерві;

створення ефективної системи рекрутингу та комплектування сил оборони професійним, підготовленим і вмотивованим особовим складом, удосконалення мобілізаційної підготовки, облік військово-навченого людського ресурсу, підготовка до військової служби та військово-патріотичне виховання молоді, запровадження підготовки громадян до всеохоплюючої оборони України;

зміцнення кадрового потенціалу Збройних Сил України та інших складових сил оборони, ефективне управління кар'єрним зростанням особового складу із забезпеченням професійного просування осіб за чітко визначеними, прозорими, справедливими критеріями, що ґрунтуються на знаннях, уміннях, цінностях, досвіді, доброчесності, а також дотримання гендерної рівності, формування нового стилю військового лідерства та трансформація професійної культури на основі євроатлантичних принципів;

розвиток систем військової освіти та підготовки особового складу для сил оборони, запровадження освітньо-професійних програм підготовки офіцерського, сержантського та старшинського складу з використанням досвіду бойових дій, методики підготовки, принципів і стандартів НАТО;

розвиток системи воєнної науки, спрямованої на вирішення теоретичних і практичних завдань забезпечення всеохоплюючої оборони України, розроблення новітніх систем озброєння, військової та спеціальної техніки;

підтримання технічної готовності та модернізація озброєння, військової та спеціальної техніки, оснащення сил оборони високоточними засобами ураження, безпілотними платформами (системами) наземного, морського та повітряного базування, космічною технікою військового (подвійного) призначення;

розвиток за стандартами НАТО системи логістичного забезпечення Збройних Сил України та інших складових сил оборони під час виконання завдань всеохоплюючої оборони України, автоматизація логістичних процесів, їх об'єднання з відповідними процесами національної економіки для підтримки операцій Об'єднаних сил та участі у здійсненні заходів у сфері протимінної діяльності;

удосконалення дислокації та базування військ (сил), розвиток військової інфраструктури, задоволення потреб військ (сил) у військових полігонах, модульних польових таборах для розміщення під час навчань та виконання бойових (спеціальних) завдань;

забезпечення живучості, захисту та пожежної безпеки арсеналів, баз і складів, упровадження прийнятих у НАТО принципів і стандартів щодо організації зберігання боєзапасу, пально-мастильних матеріалів, іншого майна;

досягнення сумісності Збройних Сил України, інших складових сил оборони з відповідними структурами держав - членів НАТО, введення в дію нових військових статутів (доктрин) на основі євроатлантичних принципів та з урахуванням національних традицій,

розвиток спроможностей щодо отримання допомоги від іноземних партнерів та її надання іншим державам.

Координацію і контроль за виконанням завдань у сфері воєнної безпеки та досягнення визначених у Стратегії пріоритетів державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва здійснюватимуть:

Рада національної безпеки і оборони України - з питань запровадження об'єднаного керівництва з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України;

Кабінет Міністрів України - стосовно розвитку інституційних спроможностей Міністерства оборони України та інших органів управління складових сил оборони;

Міністерство оборони України - щодо формування боездатних Збройних Сил України та спроможних до виконання покладених завдань інших складових сил оборони.

З урахуванням пріоритетності та ресурсних можливостей держави завдання з реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва виконуватимуться в такій послідовності:

у короткостроковій перспективі

удосконалення та законодавче унормування з урахуванням сучасних підходів та національного досвіду мобілізаційної підготовки та мобілізації, територіальної оборони України, організації руху опору, підготовки території і населення до оборони держави;

розвиток інституційних спроможностей Міністерства оборони України щодо формування та реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва на засадах демократичного цивільного контролю за участю інших органів управління складових сил оборони;

використання можливостей державно-приватного партнерства та військово-технічного співробітництва для вітчизняного і спільного з партнерами розроблення, виробництва й оснащення сил оборони сучасним озброєнням, військовою та спеціальною технікою, забезпечення засобами ураження, у тому числі безпілотними і роботизованими, вкладення довгострокових інвестицій у розвиток військової інфраструктури;

удосконалення форм і способів застосування та реформування сил оборони, їх реорганізація на основі принципів і стандартів НАТО з урахуванням підготовки до ведення мережецентричних бойових дій, що передбачають поєднання в єдиній інформаційній мережі джерел інформації (розвідки), органів управління та засобів ураження географічно розосереджених військових частин і підрозділів;

прискорена професіоналізація Збройних Сил України та інших складових сил оборони, розвиток військової освіти і науки, розв'язання проблем військової служби, забезпечення належних правових, матеріальних та соціальних умов для військовослужбовців, членів їх сімей та осіб, звільнених з військової служби;

підвищення якості та інтенсивності спільної підготовки органів військового управління, військових частин і підрозділів Збройних Сил України та органів управління і підрозділів інших складових сил оборони;

створення мотиваційних чинників для проходження військової служби у військовому резерві, участі в територіальній обороні, підвищення ефективності підготовки резервістів і військовозобов'язаних, формування потужного військового резерву;

розвиток військово-морських спроможностей держави, зокрема системи висвітлення надводної та підводної обстановки, розширення доступу сил оборони до інформації, що надходить від космічних систем подвійного призначення;

у середньостроковій перспективі

розвиток та інтеграція оборонних спроможностей держави, зокрема шляхом раціонального планування та ефективного використання наявних оборонних ресурсів і міжнародної допомоги;

підвищення рівня бойової готовності та спроможностей Збройних Сил України, інших складових сил оборони виконувати завдання за призначенням, у тому числі за рахунок

завершення переведення їх на професійну основу та оснащення новітніми системами озброєнь;

розвиток територіальної оборони як цілісної системи, удосконалення її системи управління та всебічного забезпечення;

розгортання захищеної мережі обміну інформацією між органами управління сил оборони, яка відповідає вимогам до захисту інформації;

впровадження автоматизованих систем управління військами і зброєю, сучасних технологій зв'язку, телекомунікацій, захисту інформації, розвідки та логістики, цифрова трансформація діяльності у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва;

постачання у війська (сили) сучасної ракетної зброї, здатної вражати важливі воєнні, інфраструктурні та інші об'єкти противника на великій відстані;

розвиток ракетного озброєння визначених класів і типів як одного з основних засобів стримування противника;

забезпечення поступового переозброєння Збройних Сил України, інших складових сил оборони сучасними комплексами протиповітряної оборони;

у довгостроковій перспективі

посилення потенціалу стримування шляхом нарощування боєздатності Збройних Сил України та інтеграції спроможностей всіх складових сил оборони;

забезпечення здатності держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища, ефективно протистояти воєнним загрозам, безперервно функціонувати до і під час воєнного конфлікту, а також у короткі строки відновлюватися після його завершення;

створення запасів матеріальних засобів, необхідних для проведення стратегічного розгортання, організації руху опору, ведення територіальної оборони України та операцій сил оборони;

модернізація та усунення диспропорцій розвитку військової інфраструктури, розв'язання житлової проблеми в силах оборони;

завершення впровадження в силах оборони військових (адміністративних, оперативних і технічних) стандартів, прийнятих у збройних силах держав - членів НАТО;

трансформація професійної культури на основі принципів і стандартів НАТО в системах керівництва силами оборони, управління військами (силами), їх підготовки, військової освіти і науки;

оснащення сил оборони високотехнологічним озброєнням, забезпечення сучасною військовою та спеціальною технікою, зокрема з використанням космічних технологій, переозброєння Збройних Сил України багатоцільовими бойовими літаками та бойовими вертольотами.

Питання 2. Збройні Сили України та військовий обов'язок

Збройні Сили України - це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності.

Збройні Сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

Збройні Сили України мають таку загальну структуру:

Генеральний штаб Збройних Сил України;

Командування об'єднаних сил Збройних Сил України;

види Збройних Сил України - Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили;

окремі роди сил Збройних Сил України - Сили спеціальних операцій, Сили територіальної оборони, Сили логістики, Сили підтримки, Медичні сили;

окремі роди військ Збройних Сил України - Десантно-штурмові війська, Війська зв'язку та кібербезпеки;

органи військового управління, з'єднання, військові частини, вищі військові навчальні заклади, військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, установи та організації, що не належать до видів та окремих родів військ (сил) Збройних Сил України.

Організаційно Збройні Сили України складаються з органів військового управління, з'єднань, військових частин, вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, установ та організацій.

Керівництво Збройними Силами України в межах, передбачених Конституцією України, здійснює Президент України як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України. В особливий період керівництво Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями Президент України може здійснювати через Ставку Верховного Головнокомандувача, робочим органом якої є Генеральний штаб Збройних Сил України.

Міністр оборони України здійснює військово-політичне та адміністративне керівництво Збройними Силами України, а також інші повноваження, передбачені законодавством.

Військово-політичне керівництво Збройними Силами України - діяльність, спрямована на забезпечення реалізації політики держави у Збройних Силах України, політичних та стратегічних цілей у сфері оборони, принципів і напрямів розвитку Збройних Сил України.

Адміністративне керівництво Збройними Силами України - діяльність, спрямована на всебічне забезпечення життєдіяльності Збройних Сил України, їх функціонування та розвитку в межах виконання основних завдань державної політики у сфері оборони.

Головнокомандувач Збройних Сил України є найвищою військовою посадовою особою у Збройних Силах України.

Головнокомандувач Збройних Сил України здійснює через Генеральний штаб Збройних Сил України безпосереднє військово-керівництво Збройними Силами України.

Безпосереднє військово-керівництво - діяльність, спрямована на здійснення заходів щодо розвитку Збройних Сил України, їх технічного оснащення, підготовки та всебічного забезпечення, визначення основ їх застосування, а також управління ними.

Командувачі видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України підпорядковуються Головнокомандувачу Збройних Сил України та відповідають за розвиток підпорядкованих їм військ (сил), їх технічне оснащення та всебічне забезпечення, підготовку та готовність до виконання покладених завдань.

У процесі організації підготовки підпорядкованих військ (сил) та забезпечення їх озброєнням, військовою технікою, іншими матеріально-технічними засобами командувачі видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України розробляють відповідні доктрини, настанови, бойові статuti, оперативні і тактичні стандарти підготовки до застосування та ведення операцій (бойових дій).

Повноваження командувачів видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України, основні завдання та порядок функціонування командувачів видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України визначаються в положеннях, які затверджуються Головнокомандувачем Збройних Сил України.

Командувач об'єднаних сил підпорядковується Головнокомандувачу Збройних Сил України та здійснює через Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України оперативний контроль за набуттям ними оперативних (бойових) спроможностей, планування застосування та безпосереднє управління об'єднаними силами і засобами Збройних Сил України, інших складових сил оборони, які передані у його підпорядкування, а також національним контингентом і національним персоналом, які беруть участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки.

Командувачі видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України здійснюють передачу визначеного Головнокомандувачем Збройних Сил України комплексу боєздатних

сил і засобів Командувачу об'єднаних сил, який здійснює оперативний контроль за набуттям ними оперативних (бойових) спроможностей та управління їх застосуванням.

Командувачі видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України, командувачі (керівники) інших військових формувань, від яких визначений комплект сил і засобів переданий до складу об'єднаних сил, продовжують здійснювати їх укомплектування особовим складом, озброєнням, боєприпасами, військовою та спеціальною технікою, іншими матеріально-технічними засобами.

Командувачі видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України можуть проводити операції із залученням сил і засобів відповідного виду або окремого роду військ (сил) та здійснювати управління силами і засобами в операціях, що проводяться в мирний час поза затвердженими Головнокомандувачем Збройних Сил України межами відповідальності Командувача об'єднаних сил.

Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком громадян України. Військовий обов'язок установлюється з метою підготовки громадян України до захисту Вітчизни, забезпечення особовим складом Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення (далі - Збройні Сили України та інші військові формування), посади в яких комплектуються військовослужбовцями.

Військовий обов'язок включає: підготовку громадян до військової служби; приписку до призовних дільниць; прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов на військову службу; проходження військової служби; виконання військового обов'язку в запасі; проходження служби у військовому резерві; дотримання правил військового обліку.

Щодо військового обов'язку громадяни України поділяються на такі категорії: допризовники - особи, які підлягають приписці до призовних дільниць; призовники - особи, приписані до призовних дільниць; військовослужбовці - особи, які проходять військову службу; військовозобов'язані - особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави; резервісти - особи, які проходять службу у військовому резерві Збройних Сил України, інших військових формувань і призначені для їх комплектування у мирний час та в особливий період.

Громадяни України, які приписані до призовних дільниць або перебувають у запасі Збройних Сил України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України чи проходять службу у військовому резерві, зобов'язані:

прибувати за викликом районного (об'єднаного районного), міського (районного у місті, об'єднаного міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки (далі - відповідні районні (міські) територіальні центри комплектування та соціальної підтримки), Центрального управління або регіонального органу Служби безпеки України, відповідного підрозділу Служби зовнішньої розвідки України для оформлення військово-облікових документів (посвідчень про приписку до призовних дільниць, військових квитків, тимчасових посвідчень військовозобов'язаних), приписки, проходження медичного огляду, направлення на підготовку з метою здобуття або вдосконалення військово-облікової спеціальності, призову на військову службу або на збори військовозобов'язаних та резервістів;

проходити медичний огляд та лікування в лікувально-профілактичних закладах згідно з рішеннями комісії з питань приписки, призовної комісії або військово-лікарської комісії відповідного районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки, закладів охорони здоров'я Служби безпеки України, а у Службі зовнішньої розвідки України - за рішенням керівників відповідних підрозділів або військово-лікарської комісії Служби зовнішньої розвідки України;

проходити підготовку до військової служби, військову службу і виконувати військовий обов'язок у запасі;

виконувати правила військового обліку, встановлені законодавством.

Резервісти зобов'язані прибувати до військової частини, в якій вони проходять службу у військовому резерві, за викликом командира цієї військової частини.

Жінки, які мають спеціальність та/або професію, споріднену з відповідною військово-обліковою спеціальністю, визначеною в переліку, затвердженому Міністерством оборони України, та придатні до проходження військової служби за станом здоров'я та віком, беруться на військовий облік військовозобов'язаних.

Жінки, які перебувають на військовому обліку, можуть бути призвані на військову службу чи залучені для виконання робіт із забезпечення оборони держави у воєнний час. У мирний час жінки можуть бути прийняті на військову службу та службу у військовому резерві тільки в добровільному порядку (за контрактом).

Жінки виконують військовий обов'язок на рівних засадах із чоловіками (за винятком випадків, передбачених законодавством з питань охорони материнства та дитинства, а також заборони дискримінації за ознакою статі), що включає прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов на військову службу, проходження військової служби, проходження служби у військовому резерві, виконання військового обов'язку в запасі та дотримання правил військового обліку.

Військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності. Час проходження військової служби зараховується громадянам України до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби.

Види військової служби: строкова військова служба; військова служба за призовом під час мобілізації, на особливий період; військова служба за контрактом осіб рядового складу; військова служба за контрактом осіб сержантського і старшинського складу; військова служба (навчання) курсантів вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки, відділення військової підготовки (далі - вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи вищих навчальних закладів); військова служба за контрактом осіб офіцерського складу; військова служба за призовом осіб офіцерського складу; військова служба за призовом осіб із числа резервістів в особливий період.

Збройні Сили України та інші військові формування комплектуються військовослужбовцями шляхом: призову громадян України на військову службу; прийняття громадян України на військову службу за контрактом.

Приписка громадян України до призовних дільниць

Приписка громадян України чоловічої статі до призовних дільниць проводиться з метою взяття їх на військовий облік, визначення наявних призовних ресурсів, ступеня придатності до військової служби, встановлення освітнього рівня, здобутої спеціальності або професії, рівня фізичної підготовки, вивчення особистих якостей.

Для проведення приписки громадян України у районах (містах) утворюються призовні дільниці.

До призовних дільниць щороку протягом січня - березня приписуються допризовники, яким у рік приписки виповнюється 17 років. Приписка проводиться відповідними районними (міськими) територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки за місцем проживання.

Не підлягають приписці до призовних дільниць громадяни України, які відбувають покарання в установах виконання покарань або до яких застосовано примусові заходи медичного характеру.

Органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, заклади освіти незалежно від підпорядкування і форми власності щороку у строки та в порядку, встановлені Кабінетом Міністрів України, зобов'язані подавати до відповідних районних

(міських) територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки списки громадян України, які підлягають приписці до призовних дільниць.

Для приписки до призовної дільниці громадяни України зобов'язані особисто прибути до відповідного районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки в строк, зазначений у повістці, та подати необхідні документи, перелік яких установлюється Міністерством оборони України.

За результатами медичного огляду громадянина України і з урахуванням рівня його освітньої підготовки, особистих якостей, роду діяльності та спеціальності комісія з питань приписки може прийняти одне з таких рішень: придатний для військової служби та попередньо призначений до служби у Збройних Силах України чи іншому військовому формуванні; тимчасово непридатний до військової служби, потребує лікування; підлягає направленню на додаткове медичне обстеження та проведення повторного медичного огляду (із зазначенням дати проведення); непридатний до військової служби в мирний час, обмежено придатний у воєнний час, підлягає взяттю на облік військовозобов'язаних; непридатний до військової служби з виключенням з військового обліку, підлягає виключенню з військового обліку; підлягає взяттю на військовий облік військовозобов'язаних як такий, що був раніше засуджений до позбавлення волі, обмеження волі, арешту, виправних робіт за вчинення кримінального проступку, нетяжкого злочину, у тому числі із звільненням від відбування покарання; підлягає виключенню з військового обліку як такий, що був раніше засуджений до позбавлення волі за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Громадянам України, приписаним до призовних дільниць, видаються посвідчення про приписку, роз'яснюються права та обов'язки, правила військового обліку та відповідальність за порушення цих правил.

Призовний вік. Призов громадян України на строкову військову службу

На строкову військову службу призиваються придатні для цього за станом здоров'я громадяни України чоловічої статі, яким до дня відправлення у військові частини виповнилося 18 років, та старші особи, які не досягли 27-річного віку і не мають права на звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу (далі - громадяни призовного віку).

Громадяни призовного віку в добровільному порядку можуть бути прийняті на військову службу за контрактом на умовах, передбачених частиною першою статті 20 цього Закону, та в порядку, визначеному положеннями про проходження військової служби громадянами України.

Призов громадян України на строкову військову службу включає проходження ними призовної комісії та відправлення їх до військових частин.

Організація підготовки та проведення призову громадян України на строкову військову службу здійснюється міськими (районними) державними адміністраціями (виконавчими органами міських рад) у взаємодії з відповідними районними (міськими) територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки.

Порядок організації підготовки та проведення призову громадян України на строкову військову службу визначається цим Законом та нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України.

Строки проведення призову (призовів) громадян України на строкову військову службу визначаються Указом Президента України. Такий указ публікується в засобах масової інформації не пізніше як за місяць до закінчення року, що передує року призову (призовів) громадян України на строкову військову службу, крім указу про призов (призови) громадян України на строкову військову службу в особливий період, який публікується не пізніше як за місяць до початку проведення призову (призовів) громадян України на строкову військову службу.

Після набрання чинності Указом Президента України щодо проведення чергового призову: призовники, яким надійшла повістка відповідного районного (міського)

територіального центру комплектування та соціальної підтримки на прибуття до призовної дільниці для проходження призовної комісії, зобов'язані прибути в пункт і у строк, зазначені в повістці; у разі якщо за будь-яких обставин повістка не надійшла, громадяни призовного віку зобов'язані з'явитися до призовної дільниці в десятиденний строк з дня початку відповідного чергового призову, визначеного Указом Президента України; призовники, які змінили місце проживання, зобов'язані в семиденний строк прибути до відповідного районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки за новим місцем проживання для взяття на військовий облік; керівники підприємств, установ, організацій і закладів освіти незалежно від підпорядкування та форм власності на вимогу територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки забезпечують своєчасне прибуття громадян призовного віку до призовних дільниць.

Відстрочка від призову на строкову військову службу

Відстрочка від призову на строкову військову службу надається призовникам за рішенням районної (міської) призовної комісії відповідно до цього Закону за сімейними обставинами, станом здоров'я, для здобуття освіти та продовження професійної діяльності.

Відстрочка від призову на строкову військову службу за сімейними обставинами за їх бажанням надається призовникам, які мають:

1) непрацездатних батька і матір чи одинокого непрацездатного батька (одинокую непрацездатну матір) або непрацездатних осіб, під опікою, піклуванням чи на утриманні яких перебував призовник, або осіб, над якими призовник здійснює опіку чи піклування, якщо вони не мають інших працездатних осіб - громадян України, зобов'язаних відповідно до законодавства їх утримувати. Непрацездатність зазначених осіб визначається в порядку, встановленому законодавством;

2) неповнолітніх рідних (повнорідних чи неповнорідних) братів і сестер або непрацездатних рідних (повнорідних чи неповнорідних) братів і сестер незалежно від їх віку, якщо вони не мають інших працездатних осіб, крім призовника, зобов'язаних відповідно до законодавства їх утримувати;

3) одинокого батька або одинокую матір, у яких на утриманні перебувають двоє чи більше неповнолітніх дітей, до досягнення старшим із них повноліття за умови офіційного працевлаштування призовника;

4) дитину віком до трьох років або дитину старшу трьох років, яка виховується без матері у зв'язку з її смертю або за рішенням суду;

5) двох і більше дітей;

6) дитину з інвалідністю;

7) дружину з інвалідністю;

8) вагітну дружину.

Відстрочка від призову на строкову військову службу за сімейними обставинами за власним бажанням може надаватися призовнику, який є особою з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

У разі якщо призову на строкову військову службу підлягають кілька синів одночасно, відстрочка може надаватися одному з них за їх бажанням з урахуванням пропозиції батьків на час проходження строкової військової служби братами, до звільнення в запас одного з них.

Відстрочка від призову на строкову військову службу за станом здоров'я на строк до одного року надається призовникам, які визнані під час медичного огляду тимчасово непридатними до військової служби.

Відстрочка від призову на строкову військову службу для здобуття освіти на весь період навчання надається громадянам призовного віку, які навчаються: у закладах загальної середньої освіти III ступеня та професійної (професійно-технічної) освіти з денною формою навчання. У разі досягнення такими призовниками 21-річного віку відстрочка втрачає силу; у закладах фахової передвищої освіти з денною формою навчання, у тому числі під час здобуття початкового рівня (короткого циклу) та першого

(бакалаврського) рівня вищої освіти за програмами ступеневої системи освіти; у закладах фахової передвищої та/або вищої освіти з денною формою навчання, у тому числі під час здобуття наступного ступеня освіти; у закладах середньої або вищої духовної освіти з денною формою навчання; в інтернатурі, аспірантурі або докторантурі з відривом або без відриву від виробництва.

Відстрочка від призову на строкову військову службу також надається громадянам України, які проходять військову підготовку за програмою підготовки офіцерів запасу при вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти. Така відстрочка надається на весь період проведення військової підготовки та на строк, що триває від завершення такої підготовки до присвоєння громадянину України первинного військового звання офіцерського складу, але не довше ніж до кінця поточного року після завершення підготовки.

Право на відстрочку від призову на строкову військову службу для здобуття освіти також мають громадяни України, які в рамках міжнародних договорів України навчаються у закладах освіти інших держав.

Відстрочка від призову на строкову військову службу для продовження професійної діяльності надається таким громадянам призовного віку: педагогічним працівникам, які здобули вищу освіту, основним місцем роботи яких є заклади загальної середньої освіти, за умови повного навантаження на займаній посаді, - на весь період їх роботи за спеціальністю; медичним працівникам, за умови повного навантаження на займаній посаді, - на весь період їх роботи за фахом у сільській місцевості; священнослужителям, які закінчили заклади вищої або середньої духовної освіти і займають посаду в релігійних організаціях, що діють на основі статуту (положення), зареєстрованого у встановленому порядку, - на час виконання обов'язків священнослужителя; сільським, селищним, міським головам - на строк виконання ними цих повноважень;

особам, які мають ступінь доктора філософії (кандидата наук)/доктора мистецтв або доктора наук та працюють на посадах за спеціальністю відповідно до групи спеціальностей за галузями знань (науки)/мистецтв, за якими присуджено науковий/освітньо-творчий ступінь, - на весь період їх роботи за цією спеціальністю; резервістам - на весь період служби у військовому резерві; поліцейським, особам рядового і начальницького складу служби цивільного захисту та працівникам Державного бюро розслідувань - на весь період їх служби; співробітникам Служби судової охорони - на весь період їх служби.

Відстрочка від призову на строкову військову службу надається призовникам, яким повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення або стосовно яких кримінальна справа розглядається судом, - до прийняття відповідного рішення.

У випадках, не передбачених цим Законом, відстрочка від призову на строкову військову службу може бути надана призовникам згідно з рішеннями призовної комісії Автономної Республіки Крим, обласних та Київської міської призовних комісій за поданням районних (міських) призовних комісій.

Призовники, яким надано відстрочку від призову на строкову військову службу, зобов'язані щороку до 1 жовтня подавати у відповідні районні (міські) територіальні центри комплектування та соціальної підтримки документи, що підтверджують їх право на відстрочку.

Від призову на строкову військову службу в мирний час звільняються громадяни України: які визнані за станом здоров'я непридатними до військової служби в мирний час; які до дня відправлення на строкову військову службу досягли 27-річного віку; які виконали обов'язки служби у військовому резерві протягом строків першого та другого контрактів; батько або мати, рідний (повнорідний, неповнорідний) брат або сестра яких загинули, померли або стали особами з інвалідністю під час проходження військової служби або зборів військовозобов'язаних. Призовники, які мають право на звільнення від призову на цій підставі, можуть його не використовувати; які до набуття громадянства України пройшли військову службу в інших державах; які були засуджені за вчинення кримінального

правопорушення до позбавлення волі, обмеження волі, у тому числі із звільненням від відбування покарання; яким після закінчення закладів вищої освіти присвоєно військові (спеціальні) звання офіцерського (начальницького) складу.

Строки строкової військової служби в календарному обчисленні встановлюються:

для солдатів і матросів, сержантів і старшин, які проходять строкову військову службу в Збройних Силах України та інших військових формуваннях, - до 18 місяців;

для осіб, які на час призову на строкову військову службу мають ступінь вищої освіти магістра, - до 12 місяців;

2. Для громадян України, які приймаються на військову службу за контрактом та призначаються на посади, встановлюються такі строки військової служби в календарному обчисленні:

для осіб рядового складу - 3 роки;

для осіб сержантського і старшинського складу - від 3 до 5 років;

для курсантів вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти - час навчання у вищому військовому навчальному закладі або військовому навчальному підрозділі закладу вищої освіти;

для осіб офіцерського складу з числа:

військовослужбовців, які закінчили вищі військові навчальні заклади, військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти за програмою підготовки для проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу та оволоділи:

спеціальностями льотного складу авіації - 10 років;

іншими спеціальностями - 5 років;

громадян, яким первинне військове звання присвоєно після проходження повного курсу військової підготовки за програмою підготовки офіцерів запасу або в порядку атестування осіб до присвоєння первинних військових звань офіцерського складу запасу, - від 2 до 5 років;

інших громадян - від 1 до 5 років.

Термін проходження військової служби може бути продовжено за новим контрактом до досягнення граничного віку перебування на військовій службі:

для військовослужбовців, які проходять військову службу на посадах рядового складу, - на 3 роки;

для військовослужбовців, які проходять військову службу на посадах сержантського і старшинського складу, - на строк від 3 до 5 років;

для осіб офіцерського складу - на строк від 5 до 10 років.

Для осіб офіцерського складу, які мають право на пенсію за вислугу років, за їх бажанням строк проходження військової служби за новим контрактом може бути продовжено на строк від 2 до 10 років, але не більше ніж до досягнення граничного віку перебування на військовій службі.

Під час дії особливого періоду для військовослужбовців за їх бажанням строк проходження військової служби за новим контрактом може бути продовжено на строк від 1 до 10 років, але не більше ніж до досягнення граничного віку перебування на військовій службі.

5. Особам офіцерського складу, яким до досягнення граничного віку перебування на кадровій військовій службі залишилося менше 5 років, при переході на військову службу за контрактом тривалість дії першого контракту визначається строком, який залишився до досягнення ними встановленого граничного віку перебування на військовій службі.

6. Військовослужбовці, прийняті на військову службу за контрактом із числа військовослужбовців строкової військової служби та громадян призовного віку, які не проходили строкову військову службу, в разі розірвання контракту направляються для проходження строкової військової служби, якщо вони не вислужили встановлені строки строкової військової служби, за винятком випадків, передбачених підпунктами "б", "г", "г" чи "ж" пункту 1 частини п'ятої статті 26 цього Закону.

7. Для громадян України, які призвані на військову службу, встановлюються такі строки військової служби в календарному обчисленні:

для осіб офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом, - до 18 місяців;

для військовослужбовців, які проходять військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, - до закінчення особливого періоду або до оголошення рішення про демобілізацію;

для військовослужбовців, які проходять військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, - на строки, визначені рішенням Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України.

Питання 3. Організація державного управління у сфері оборони

Важливі функції державного управління у сфері оборони покладені на Президента України – гаранта державного суверенітету та територіальної цілісності держави. Президент:

є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сфері оборони держави та приймає рішення у цій сфері, які в подальшому затверджуються парламентом; затверджує військово-адміністративний поділ території України; очолює Раду національної безпеки та оборони України; формує її персональний склад відповідно до Конституції України; вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та приймає рішення про використання Збройних Сил України у разі збройної агресії проти України, про загальну оборону або часткову мобілізацію у разі загрози та небезпеки державної незалежності України; затверджує концепції, програми розвитку і застосування Збройних Сил України, їх структуру та склад, мобілізаційні плани; видає укази про призов громадян України на військову службу та про звільнення з військової служби, вирішує інші питання в галузі оборони

Кабінет Міністрів України:

організує підготовку та реалізацію загальнодержавних програм розвитку Збройних Сил України, озброєння та військової техніки, інших державних програм стосовно Збройних Сил України, державного оборонного замовлення на поставку (закупівлю) продукції, виконання робіт, надання послуг для потреб Збройних Сил України, створення недоторканих та мобілізаційних запасів;

забезпечує постачання Збройним Силам України озброєння, військової техніки, енергетичних, матеріально-технічних та інших ресурсів і майна, надання послуг та їх фінансування в обсягах, що необхідні для ефективного виконання Збройними Силами України покладених на них завдань і функцій;

забезпечує комплектування Збройних Сил України особовим складом, їх мобілізаційне та оперативне розгортання в особливий період, здійснює заходи, пов'язані з підготовкою та призовом громадян на військову службу;

встановлює порядок надання Збройним Силам України в управління об'єктів державної власності, в тому числі земельних (водних) ділянок, інших природних ресурсів, фондів і майна, використання повітряного і водного простору, морських і річкових портів, аеропортів та аеродромів (посадочних майданчиків), засобів зв'язку і радіочастотного ресурсу, комунікацій, інших об'єктів інфраструктури держави, навігаційної, топогеодезичної, метеорологічної, гідрографічної та іншої інформації, ведення геодезичних і картографічних робіт, необхідних для виконання покладених на Збройні Сили України функцій та завдань як на платній, так і безоплатній основі, у грошовій та інших формах розрахунків;

визначає порядок фінансування Збройних Сил України за рахунок благодійних пожертв фізичних та юридичних осіб для забезпечення бойової, мобілізаційної готовності, боєздатності і функціонування Збройних Сил України;

встановлює порядок забезпечення справності, технічної придатності та модернізації озброєння та військової техніки Збройних Сил України;

визначає порядок застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами, у тому числі черговими силами, Збройних Сил України в мирний час та в особливий період (крім періоду дії воєнного стану) у разі виконання ними завдань у випадках, визначених частиною четвертою статті 1 та статтею 1-1 цього Закону;

забезпечує реалізацію права на соціально-економічний захист військовослужбовців та осіб, звільнених з військової служби, членів їх сімей, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали особами з інвалідністю під час проходження військової служби або потрапили в полон у ході бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки;

регулює економічну та господарську діяльність у Збройних Силах України;

здійснює відповідно до Конституції і законів України контроль за діяльністю Збройних Сил України та інші повноваження щодо забезпечення бойової, мобілізаційної готовності, боєздатності і функціонування Збройних Сил України.

Безпосереднє управління Збройними Силами здійснює Міністерство оборони України (Міноборони).

Міністерство оборони України (Міноборони) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Міноборони є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період.

Міноборони є центральним органом виконавчої влади та військового управління, у підпорядкуванні якого перебувають Збройні Сили та Державна спеціальна служба транспорту.

Міноборони очолює Міністр, якого з числа цивільних осіб призначає на посаду за поданням Президента України і звільняє з посади Верховна Рада України.

Міністр має першого заступника та заступників, які призначаються на посаду з числа цивільних осіб та звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозицій Міністра.

Основними завданнями Міноборони є:

1) забезпечення формування та реалізація державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період щодо:

організації в силах оборони заходів оборонного планування;

визначення засад воєнної, військової кадрової та військово-технічної політики у сфері оборони;

2) здійснення військово-політичного та адміністративного керівництва Збройними Силами;

3) здійснення в установленому порядку координації діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони;

4) забезпечення в межах повноважень, передбачених законом, реалізації державної політики з оборонних питань, що пов'язані з використанням повітряного простору України та захистом суверенітету держави;

5) координація діяльності Держспецтрансслужби для забезпечення стійкого функціонування транспорту в мирний час та в особливий період.

Повноваження Міністерства оборони України у сфері управління Збройними Силами України

Міністерство оборони України:

здійснює військово-політичне та адміністративне управління Збройними Силами України;

реалізує політику держави у Збройних Силах України, розробляє принципи їх будівництва, визначає напрями розвитку Збройних Сил України і підготовки їх у мирний та воєнний час;

забезпечує життєдіяльність Збройних Сил України, їх функціонування, бойову та мобілізаційну готовність, боєздатність, підготовку до виконання покладених на них завдань, застосування, комплектування особовим складом та його підготовку, постачання озброєння та військової техніки, підтримання справності, технічної придатності та модернізації зазначеного озброєння і техніки, матеріальних, фінансових, інших ресурсів та майна згідно з потребами, визначеними Генеральним штабом Збройних Сил України в межах коштів, передбачених Державним бюджетом України, і здійснює контроль за їх ефективним використанням, організовує виконання робіт і надання послуг в інтересах Збройних Сил України;

провадить розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність з метою забезпечення виконання завдань, які покладені на Збройні Сили України;

взаємодіє з органами державної влади та громадськими організаціями, контролює дотримання законодавства у Збройних Силах України;

розглядає звернення, здійснює прийом громадян з питань, що належать до компетенції Міністерства оборони України;

здійснює в межах своєї компетенції міжнародне співробітництво за воєнно-політичним, військово-технічним та іншими напрямками, а також з питань цивільно-військових відносин з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями;

здійснює інші повноваження, передбачені законом.

Забезпечення окремих видів діяльності Збройних Сил України може проводитися державними підприємствами, що створюються у встановленому порядку Міністерством оборони України.

Питання 4. Контроль у сфері оборони

Серед заходів забезпечення захисту національних інтересів України, утвердження і зміцнення конституційних засад демократичної, правової держави у сфері військових відносин, забезпечення прав і свобод людини важливе місце посідає демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією та правоохоронними органами (цивільний контроль).

Демократичний цивільний контроль - комплекс здійснюваних відповідно до Конституції і законів України правових, організаційних, інформаційних, кадрових та інших заходів для забезпечення верховенства права, законності, підзвітності, прозорості органів сектору безпеки і оборони та інших органів, діяльність яких пов'язана з обмеженням у визначених законом випадках прав і свобод людини, сприяння їх ефективній діяльності й виконанню покладених на них функцій, зміцненню національної безпеки України.

Система цивільного контролю складається з контролю, що здійснюється Президентом України; контролю, що здійснюється Верховною Радою України; контролю, що здійснюється Радою національної безпеки і оборони України; контролю, що здійснюється Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; судового контролю; громадського нагляду.

Предметом цивільного контролю є: 1) дотримання вимог Конституції і законів України у діяльності органів сектору безпеки і оборони, недопущення їх використання для узурпації влади, порушення прав і свобод людини і громадянина; 2) зміст і стан реалізації стратегій, доктрин, концепцій, державних програм та планів у сферах національної безпеки і оборони; 3) стан правопорядку в органах сектору безпеки і оборони, їх укомплектованість, оснащеність сучасним озброєнням, військовою і спеціальною технікою, забезпеченість необхідними запасами матеріальних засобів та готовність до виконання завдань за

призначенням у мирний час та в особливий період; 4) ефективність використання ресурсів, зокрема бюджетних коштів, органами сектору безпеки і оборони.

Щодо здійснення державного контролю у сфері оборони з боку окремих органів держави, то особливе місце тут належить Раді національної безпеки та оборони України.

РНБО здійснює контроль за діяльністю органів виконавчої влади у мирний час, в умовах воєнного або надзвичайного стану, при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України, зокрема:

залучає контрольні, інспекційні та наглядові органи, що функціонують у системі виконавчої влади, до здійснення контролю за своєчасним та якісним виконанням прийнятих Радою безпеки рішень, що введені в дію указами Президента України; здійснює поточний контроль за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони, подає Президенту України відповідні висновки та пропозиції; контролює переведення центральних і місцевих органів виконавчої влади, а також економіки країни на роботу в умовах воєнного чи надзвичайного стану; контролює діяльність органів місцевого самоврядування в межах наданих повноважень під час введення воєнного чи надзвичайного стану; координує та контролює діяльність органів виконавчої влади щодо відбиття збройної агресії, організації захисту населення та забезпечення його життєдіяльності, охороні життя, здоров'я, конституційних прав, свобод і охоронюваних законом інтересів громадян, підтримання громадського порядку в умовах воєнного та надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України.

Міністерство оборони України як центральний орган виконавчої влади в сфері оборони: контролює виконання законів та інших нормативно-правових актів у сфері оборони; сприяє діяльності суб'єктів, які здійснюють демократичний цивільний контроль над Збройними Силами; у питаннях організації фінансової, економічної та господарської діяльності здійснює контроль за ефективним витрачанням коштів і матеріальних цінностей та їх збереженням, бухгалтерським обліком та звітністю; здійснює управління закріпленим за підприємствами, установами та організаціями, які забезпечують діяльність Збройних Сил, державним майном, контролює їх діяльність; здійснює контроль за діяльністю органів військового управління щодо реалізації гуманітарної і соціальної політики в Збройних Силах. Міністр оборони України контролює виконання виданих ним наказів та директив відповідно до чинного законодавства.

Генеральний штаб Збройних Сил України як головний військовий орган з планування оборони держави, управління застосуванням Збройних Сил України, координації та контролю за виконанням завдань у сфері оборони іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, Держспецтрансслужбою і Держспецзв'язку: здійснює контроль за станом бойової та мобілізаційної готовності, боєздатності органів управління, з'єднань, частин, установ і організацій інших військових формувань та правоохоронних органів, Держспецтрансслужби і Держспецзв'язку, призначених для підпорядкування органам військового управління в особливий період та виконання завдань територіальної оборони; контролює підготовку системи зв'язку, комунікацій і в цілому території держави до оборони; бере участь у організації контролю за повітряним, водним, інформаційним простором держави та здійснює його в особливий період; здійснює контроль за підготовкою військових формувань, правоохоронних органів, Держспецтрансслужби і Держспецзв'язку до виконання завдань у сфері оборони держави; здійснює загальне керівництво роботою, пов'язаною з організацією та веденням військового обліку призовників і військовозобов'язаних, контроль за станом цієї роботи в органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від підпорядкування і форм власності; здійснює контроль за військовими перевезеннями всіх видів у державі в особливий період, а також перевезеннями, що здійснюються для Збройних Сил у мирний час; контролює службу військ у Збройних Силах; контролює у Збройних

Силах здійснення заходів щодо забезпечення охорони державної таємниці, інформації з обмеженим доступом, яка є власністю держави.

Рекомендована література:

1. Замрига А. В. Адміністративно-правове забезпечення господарської діяльності в Україні. Теорія і практика: монографія. Херсон: «ОЛДІ-ПЛЮС», 2020. 374 с.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В.Галунько, П.Діхтієвський, О.Кузьменко та ін.; за ред. В.Галунька, О.Правоторової. Видання четверте. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.
4. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України: постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 року № 671. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF#Text>.
5. Про Збройні Сили України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1934-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>.

Тема 5. Адміністративно-правове регулювання у сфері закордонних справ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 1. Загальна характеристика державної політики у сфері зовнішніх зносин**
- 2. Організація державного управління у сфері закордонних справ**
- 3. Дипломатична служба**
- 4. Державний контроль у сфері закордонних справ**

Питання 1. Загальна характеристика державної політики у сфері зовнішніх зносин

Зовнішня політика ґрунтується на таких принципах:

суверенна рівність держав;

утримання від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої іноземної держави;

повага до територіальної цілісності іноземних держав та непорушності державних кордонів;

вирішення міжнародних спорів мирними засобами;

повага до прав людини та її основоположних свобод;

невтручання у внутрішні справи держав;

взаємовигідне співробітництво між державами;

сумлінне виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань;

пріоритет загальноновизнаних норм і принципів міжнародного права перед нормами і принципами національного права;

застосування Збройних Сил України лише у випадках актів збройної агресії проти України, будь-яких інших збройних зазіхань на її територіальну цілісність і недоторканність державних кордонів, боротьби з міжнародним тероризмом та піратством або в інших випадках, передбачених міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

застосування міжнародних санкцій, контрзаходів та заходів дипломатичного захисту відповідно до міжнародного права у випадках міжнародних протиправних діянь, які завдають шкоди Україні, її громадянам і юридичним особам;

своєчасність та адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам Україні, її громадянам і юридичним особам.

Основними засадами зовнішньої політики є:

забезпечення національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права;

забезпечення дипломатичними та іншими засобами і методами, передбаченими міжнародним правом, захисту суверенітету, територіальної цілісності та непорушності державних кордонів України, її політичних, економічних, енергетичних та інших інтересів;

використання міжнародного потенціалу для утвердження і розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, її сталого економічного розвитку;

створення сприятливих зовнішньополітичних умов для розвитку української нації, її економічного потенціалу, історичної свідомості, національної гідності українців, а також етнічної, культурної, мовної, релігійної самобутності громадян України усіх національностей;

утвердження провідного місця України у системі міжнародних відносин, зміцнення міжнародного авторитету держави;

сприяння міжнародному миру і безпеці у світі, участь у всеосяжному політичному діалозі для підвищення взаємної довіри держав, подолання традиційних і нових загроз безпеці;

поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору з метою набуття членства у цій організації;

підтримка зміцнення ролі міжнародного права у міжнародних відносинах, забезпечення дотримання та виконання чинних, вироблення нових принципів і норм міжнародного права;

запобігання конфліктам у регіонах, що межують з Україною, та врегулювання наявних конфліктів;

забезпечення захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном;

створення сприятливих умов для задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами України, підтримання з ними сталих зв'язків;

забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі;

підтримка розвитку торговельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва України з іноземними державами на засадах взаємної вигоди;

забезпечення з метою повноцінного економічного розвитку, підвищення добробуту народу інтеграції економіки України у світову економічну систему;

розширення міжнародного співробітництва з метою залучення іноземних інвестицій, новітніх технологій та управлінського досвіду в національну економіку в інтересах її реформування, модернізації та інноваційного розвитку;

підтримка інтеграції України у світовий інформаційний простір.

Діяльність держави у сфері зовнішніх зносин спрямована на виконання зовнішньої функції України. У сфері офіційних міжнародних відносин всі уповноважені органи України здійснюють свою діяльність від імені держави в цілому. Повноваженнями у цій сфері згідно з Конституцією України наділені Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство закордонних справ України (МЗС) та у визначених законом межах інші міністерства, а також закордонні органи (дипломатичні представництва, консульські установи, торгівельні представництва).

У сфері зовнішніх зносин представницькі функції виконує Президент України. Згідно зі ст. 102 Конституції України Президент України є главою держави і виступає від її імені. Він представляє державу у сфері міжнародних відносин, відвідує з офіційними і неофіційними візитами зарубіжні країни, бере участь у роботі міжнародних форумів тощо, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори і укладає міжнародні договори України.

Президент України і Кабінет Міністрів України вживають заходів щодо забезпечення виконання міжнародних договорів України, приймають рішення про визнання іноземних держав. Крім цього, згідно з п. 5 ст. 106 Конституції України Президент України призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях, затверджує положення про них, приймає вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав. Вірча грамота надсилається главою іноземної держави Президентові України, що засвідчує офіційний статус глави дипломатичного представництва і він приступає до виконання своєї місії з моменту вручення вірчої грамоти. Надзвичайний і Повноважний Посол України, Постійний представник України при міжнародній організації призначаються на посади і звільняються з посад Президентом України за поданням МЗС.

І насамкінець, Президент України приймає рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства, що передбачено Законом України «Про громадянство».

До повноважень Верховної Ради України у сфері зовнішніх відносин належать: визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики; заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України; оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру; схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України; затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про отримання Україною від імені держав, банків і міжнародних організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України; схвалення рішень про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на території України; надання у встановлений законом строк згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України.

Відповідно до ст. 116 Конституції України Кабінет Міністрів України забезпечує суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України у сфері закордонних справ.

Питання 2. Організація державного управління у сфері закордонних справ

Міністерство закордонних справ України (МЗС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

МЗС є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері зовнішніх зносин.

Основними завданнями МЗС є:

1) забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері зовнішніх зносин;

2) забезпечення:

захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин;

дипломатичними засобами і методами захисту суверенітету, міжнародної безпеки, територіальної цілісності та непорушності кордонів України, її політичних, торговельно-економічних, культурних, гуманітарних та інших інтересів;

розвитку зв'язків із закордонними українцями та їх громадськими об'єднаннями, координація заходів, що здійснюються органами виконавчої влади з метою розвитку таких зв'язків;

державних органів інформацією, необхідною для здійснення ефективної зовнішньої та внутрішньої політики України;

3) реалізація зовнішньополітичного курсу України, спрямованого на розвиток політичних, економічних, культурних, гуманітарних, наукових та інших зв'язків з іноземними державами, міжнародними організаціями;

4) координація діяльності державних органів щодо забезпечення реалізації єдиного зовнішньополітичного курсу України;

5) захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном;

6) сприяння утвердженню міжнародного авторитету України, піднесенню у світі її іміджу як надійного і передбачуваного партнера;

7) вивчення та проведення аналізу політичної та економічної ситуації, що склалася у світі, зовнішньої та внутрішньої політики іноземних держав, діяльності міжнародних організацій;

8) участь у забезпеченні в межах повноважень, передбачених законом, реалізації державної зовнішньоекономічної політики, політики інтеграції національної економіки до світової економічної системи;

9) участь у формуванні та реалізації державної політики, спрямованої на інтеграцію України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору;

10) участь у забезпеченні розвитку міжнародного права.

Питання 3. Дипломатична служба

Дипломатична служба - це державна служба особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності посадових осіб дипломатичної служби, пов'язаній з реалізацією зовнішньої політики України, захистом національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном.

Систему органів дипломатичної служби складають:

1) Міністерство закордонних справ України;

2) представництва Міністерства закордонних справ України на території України;

3) закордонні дипломатичні установи України.

Міністерство закордонних справ України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері зовнішніх зносин і координує діяльність державних органів у сфері зовнішніх зносин. Міністерство закордонних справ України здійснює свої повноваження безпосередньо та через інші органи дипломатичної служби. Міністерство закордонних справ України здійснює керівництво іншими органами дипломатичної служби.

Представництва Міністерства закордонних справ України на території України є органами дипломатичної служби, які утворюються в регіонах, де діють іноземні консульські установи чи представництва міжнародних організацій. Статус, завдання та функції представництва Міністерства закордонних справ України на території України визначаються цим Законом та Положенням про Представництво Міністерства закордонних справ України на території України, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.

Закордонні дипломатичні установи України є постійно діючими органами дипломатичної служби, основними завданнями яких є представництво України в державах перебування або при міжнародних організаціях та підтримання з ними офіційних відносин, відстоювання національних інтересів України, виконання консульських функцій, у тому числі захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном.

Закордонними дипломатичними установами України є: 1) Посольство України; 2) Посольство України з резиденцією Надзвичайного і Повноважного Посла України в Києві; 3) Постійне представництво України при міжнародній організації; 4) Представництво України при міжнародній організації; 5) Місія України при міжнародній організації; 6) консульська установа України (Генеральне консульство України, Консульство України, Віце-консульство України та Консульське агентство України).

У системі органів дипломатичної служби можуть утворюватися спеціальні місії, а також делегації на сесії статутних органів міжнародних організацій, статус, завдання та функції яких залежно від рівня місії визначаються відповідно Президентом України або Міністром закордонних справ України. Спеціальні місії є тимчасовими місіями, що за своїм характером представляють Україну і направляються Україною до іншої держави за її згодою для спільного розгляду з цією державою певних питань або для виконання щодо неї певного завдання.

Основними завданнями органів дипломатичної служби є:

- 1) забезпечення захисту національних інтересів України;
- 2) реалізація зовнішньополітичного курсу України, спрямованого на розвиток політичних, економічних, культурних, гуманітарних, наукових, інших зв'язків з іноземними державами та міжнародними організаціями;
- 3) захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном;
- 4) сприяння утвердженню міжнародного авторитету України, піднесенню у світі її іміджу як надійного і передбачуваного партнера;
- 5) забезпечення дипломатичними засобами і методами захисту суверенітету, міжнародної безпеки, територіальної цілісності та непорушності кордонів України, її політичних, торговельно-економічних, культурних, гуманітарних та інших інтересів;
- 6) координація діяльності державних органів щодо забезпечення реалізації єдиного зовнішньополітичного курсу України;
- 7) вивчення та аналіз політичного та економічного становища у світі, зовнішньої та внутрішньої політики іноземних держав, діяльності міжнародних організацій;
- 8) забезпечення державних органів інформацією, необхідною для здійснення ефективної зовнішньої та внутрішньої політики України.

Питання 4. Державний контроль у сфері закордонних справ

Контроль за дотриманням засад внутрішньої і зовнішньої політики здійснюється Верховною Радою України, Президентом України, Радою національної безпеки і оборони України, Кабінетом Міністрів України, іншими органами державної влади у межах їх повноважень, визначених Конституцією і законами України.

Верховна Рада України відповідно до п. 14 ст. 85 Конституції України здійснює контроль за використанням позик, одержаних Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій, які не передбачені Державним бюджетом України.

МЗС України у межах своїх повноважень організовує виконання актів законодавства України і здійснює контроль за їх реалізацією, наприклад, за збереження державної таємниці у центральному апараті МЗС України, в дипломатичних представництвах України за кордоном, консульських установах України за кордоном, представництвах України при міжнародних організаціях, представництвах МЗС України та території України, за додержанням дипломатичних і консульських привілеїв та імунітетів.

Глава дипломатичного представництва України здійснює контроль за діяльністю всіх установ України в державі перебування, спеціалістів, делегацій, посадових та інших осіб, які перебувають у цій державі.

Контроль за дотриманням вимог Правил в'їзду, виїзду та транзитного проїзду іноземців та осіб без громадянства, а також юридичних і фізичних осіб в Україні, які приймають іноземців та осіб без громадянства або надають їм послуги, здійснюють у межах своєї компетенції органи внутрішніх справ у взаємодії з МЗС України, органами Служби безпеки та Державної прикордонної служби України.

Рекомендована література:

1. Замрига А. В. Адміністративно-правове забезпечення господарської діяльності в Україні. Теорія і практика: монографія. Херсон: «ОЛДІ-ПЛЮС», 2020. 374 с.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В.Галуцько, П.Діхтієвський, О.Кузьменко та ін.; за ред. В.Галуцька, О.Правоторової. Видання четверте. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.

4. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України: постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 року № 281. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF#Text>.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Адміністративне право України (загальна частина): навч. посіб. / [Остапенко О.І. Ковалів М.В., Єсімов С.С. та ін.]; [Вид. 2-е, доп.] Львів :СПОЛОМ, 2021. 616 с.

2. Адміністративне право України (загальна частина): навчальний посібник / О.І. Остапенко, М.В. Ковалів, С.С. Єсімов, Л.С. Гулак., Н.Я. Отчак, Л.О. Остапенко. Львів: НУ «Львівська політехніка», 2019. 504 с.

3. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. Видання третє. Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.

4. Курс адміністративного права України: підручник / за ред. О.В. Кузьменко. 3-тє вид., допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 904 с.

5. Адміністративне право: навч. посіб. / В.В. Баштанник, І.Д. Шумляєва. 2-е вид., переробл. і доповн. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2018. 200 с.

6. Адміністративне право : навч. посіб. для здобувачів вищ. освіти / [Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, В. В. Зуй та ін.]. Вид. 6-те, допов. та перероб. З опорою на законодавство станом на 1 квіт. 2021 р. Харків: Право, 2021. 196 с.

7. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В.Галуцько, П.Діхтієвський, О.Кузьменко та ін.; за ред. В.Галуцька, О.Правоторової. Видання четверте. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.

8. Медяник В.А. Організаційно-правові засади державної соціальної політики в Україні: монографія. Запоріжжя: ВД «Гельветика», 2021. 406 с.

9. Єрмак О.О. Адміністративно-правовий статус державного службовця в системі правоохоронних органів: монографія. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 290 с.

10. Мілієнко О.А. Застосування адміністративних актів як інструментів публічного управління: теоретичний, нормативний та праксеологічний аспекти: монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 518 с.

11. Зубко Г.Ю. Державна інфраструктурна політика України: адміністративно-правові засади регулювання: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 412 с.

12. Подзігун Г.В. Публічне адміністрування у сфері цифрової трансформації України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 196 с.

13. Замрига А. В. Адміністративно-правове забезпечення господарської діяльності в Україні. Теорія і практика: монографія. Херсон: «ОЛДІ-ПЛЮС», 2020. 374 с.

14. Попова Л.М. Адміністративно-правові засади контролю в сфері підприємницької діяльності: монографія. Харків: Майдан, 2018. 544 с.

15. Черній В.Д. Адміністративно-правове регулювання функціонування системи органів місцевого самоврядування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 228 с.

16. Маслова А.Б. Органи, що реалізують державну митну політику, як складова системи публічного адміністрування: організаційно-правові аспекти реформування: монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 388 с.

17. Губанов О.О. Юридична відповідальність публічних службовців як інститут службового права України: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 386 с.

18. Губанов О.О. Юридична відповідальність публічних службовців як інститут службового права України: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 386 с.
19. Іванова Г.С. Сучасний стан і перспективи розвитку адміністративно-правового регулювання в агропромисловому комплексі України: монографія. Харків: Право, 2020. 352 с.
20. Бойко О.В. Гарантії забезпечення законності надання публічних послуг в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2020. 231 с.
21. Євдокимов П.В. Адміністративно-правове регулювання реалізації кадрового забезпечення в органах публічної адміністрації в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2020. 237 с.
22. Резніченко В. Адміністративно-правове забезпечення вищої освіти в Україні. Теорія і практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. 328 с.
23. Яра О.С. Адміністративно-правове забезпечення вищої юридичної освіти в Україні. Теорія і практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. 316 с.
24. Терзі О.О. Концепція адміністративно-правового забезпечення охорони здоров'я в Україні: монографія. Київ; Одеса: Фенікс, 2021. 368 с.
25. Мариняк Н.М. Адміністративно-правова характеристика діяльності органів публічної влади у сфері надання адміністративних послуг: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2021. 211 с.
26. Мельниченко Б.Б. Публічне управління в Україні в умовах євроінтеграції: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 372 с.
27. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
28. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747 IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
29. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>.
30. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>.
31. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>.
32. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
33. Про адміністративні послуги: Закон України від 6 вересня 2012 року № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>.
34. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
35. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 року № 2493-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>.
36. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 року № 442. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF#Text>.
37. Битяк Ю.П., Бойко І.В., Писаренко Н.Б. Система адміністративного права. *Право України*. Юридичний журнал. 2017. № 12. С. 173-183.
38. Мельник Р.С. Предмет адміністративного права. *Право України*. 2018. № 3. С. 159-182.
39. Криворучко В. Органи виконавчої влади як суб'єкти адміністративного управління. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 95-99.
40. Колеснікова М., Калініченко Л. Теоретико-правові засади адміністративної відповідальності. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 102-107.
41. Чехович Т. Адміністративна відповідальність публічних службовців як засіб гарантування та реалізації принципу рівності перед законом у сфері публічного управління. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 136-139.

42. Шамрай Н.В. ЦНАПи як система платформ для максимального спрощення надання послуг громадянам. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2018. № 2. С. 6-10.
43. Шатрава С. Стан правового регулювання кадрового забезпечення органів Національної поліції на сучасному етапі розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 83-87.
44. Ігнатченко І. Засади публічного адміністрування у сфері культурної безпеки України як складники адміністративно-правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 127-134
45. Бугайчук К.Л. Функції публічного адміністрування в органах Національної поліції України: поняття та класифікація. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 112-117.
46. Терещук Г. Реалізація принципу прозорості в роботі органів місцевого самоврядування. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 141-145.
47. Кравченко І. Правові засади реалізації кадрової політики Національної поліції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 68-72.
48. Максименцева Н. Правова детермінація поняття публічного адміністрування у галузі використання та охорони надр. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 128-133.
49. Чорна В. Форми реалізації обмежувальних норм адміністративного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 8. С. 123-127.
50. Буряк Я. Процедура громадської експертизи діяльності органів публічного управління. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 152-155.
51. Карелін В.В. Заходи адміністративного примусу та особливості їх застосування у сфері організації виконання покарань. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 90-94.
52. Матвійчук А. Адміністративно-правове забезпечення державної регуляторної політики. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 108-111.
53. Мельник Ю. Форми управління кадровою політикою в системі контролюючих органів у податковій та митній сферах. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 112-120.
54. Ковальчук С. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 101-104.
55. Столбовий В.М. Нормативно-правове забезпечення службових правовідносин у сфері національної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 120-124.
56. Яринко Б. Адміністративна відповідальність арбітражного керуючого. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 8. С. 128-132.

Інформаційні джерела правової інформації

1. <http://www.nbuv.gov.ua> – бібліотека ім. В. І. Вернадського
2. <http://lib.knutd.edu.ua/> - науково-технічна бібліотека КНУТД
3. <http://zakon.rada.gov.ua>– Верховна Рада України
4. <http://www.president.gov.ua> – Президент України
5. <http://www.kmu.gov.ua> – Кабінет Міністрів України
6. <http://www.ccu.gov.ua> – Конституційний Суд України
7. <https://supreme.court.gov.ua> – Верховний Суд
8. <http://www.minjust.gov.ua> – Міністерство юстиції України
9. <http://www.reyestr.court.gov.ua> – Єдиний державний реєстр судових рішень
10. http://www.coe.int/t/r/human_rights_court – Європейський Суд з прав людини
11. <https://boi.org.ua> – Рада бізнес-омбудсмена